

Univerzita Karlova
Přírodovědecká fakulta
katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie
Studijní obor: Sociální geografie a regionální rozvoj

Bc. Lucie Růžičková

SBĚR PLODŮ: (NE)TRADIČNÍ STRATEGIE ZÍSKÁVÁNÍ POTRAVIN VE MĚSTĚ?

URBAN FORAGING: A (NON)TRADITIONAL STRATEGY OF FOOD PROVISIONING
IN THE CITY?

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. RNDr. Bc. Jana Spilková, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracovala samostatně a že jsem uvedla všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 29. 6. 2018

.....

Bc. Lucie Růžičková

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala doc. RNDr. Bc. Janě Spilkové, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce, za trpělivost, podnětné rady, připomínky a čas, který mi věnovala.

ABSTRAKT

Výzkum sběru plodin z volné přírody představuje v zahraničí poměrně nový fenomén. V Česku se naopak jedná o běžnou záležitost s dlouholetou tradicí, ze strany vědecké komunity jí ale prozatím nebyla věnována větší pozornost. Z tohoto důvodu se touto činností zabývá následující diplomová práce. Skládá se ze dvou hlavních celků. První část si klade za cíl vytvořit teoretický rámec, nezbytný pro úvod do studia sběru plodin. Dochází zde k seznámení se s trendem samozásobitelství obecně jak u nás, tak v zahraničí. Podstatná část teoretického rámce se zabývá množstvím a typologií sbíraných plodin, důvody sběru, charakteristikami sběračů aj. Nastiňuje také problém interpretace západních akademiků o sběru plodin v postkomunistických podmínkách jako o strategii přežití. V druhé části se práce snaží pomocí smíšeného výzkumu zjistit, jaká je tradice sběru plodin v českých podmínkách v posledních desetiletích, kdo se sběru věnuje a jaké jsou důvody a motivace ke sběru. Pomocí analýzy statistických dat a metody rozhovorů je potvrzeno, že sběru se věnují lidé nejrozličnějších demografických a socioekonomických charakteristik a motivací rozhodně není špatná ekonomická situace či potravinová nejistota. Práce tedy do jisté míry oponuje západnímu diskurzu o sběru plodin v postkomunistických podmínkách.

Klíčová slova: sběr plodů; město; samozásobitelství; Česko

ABSTRACT

A research of foraging represents a relatively new phenomenon abroad. In Czechia, on the other hand, this is an ordinary issue with a long-time tradition, but until recently it has not received much attention by the scientific community. For this reason the following diploma thesis deals with this activity. It consists of two main units. The first part aims to create the theoretical framework necessary for the introduction into the foraging study. There is a familiarization with the trend of the self-provisioning in general both in Czechia and abroad. A substantial part of the theoretical framework deals with the quantity and the typology of harvested products, the reasons for foraging, the characteristics of the harvesters, etc. It also outlines the problem of western academics' interpretation of foraging in post-communist conditions as a survival strategy. In the second part, using the mixed research methods, the thesis seeks to find out what is the tradition of foraging in Czech conditions during recent decades, who are the harvesters and what are the reasons and motivations to harvest. By statistical data analysis and by interviewing method, it is confirmed that people across a variety of demographic and socio-economic characteristics are harvesting and motivation is certainly not a bad economic situation or food insecurity. The thesis thus somewhat opposes to the western discourse of foraging in post-communist conditions.

Key words: foraging; city; self-provisioning; Czechia

OBSAH

SEZNAM TABULEK.....	8
SEZNAM GRAFŮ.....	9
SEZNAM PŘÍLOH.....	10
SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK.....	11
1 ÚVOD	12
A TEORETICKÁ ČÁST	15
2 POLITICKÁ A KULTURNÍ EKOLOGIE	15
3 SAMOZÁSOBITELSTVÍ PĚSTOVÁNÍM.....	18
3.1 Koncept městského zemědělství.....	18
3.1.1 Zahradkové kolonie	19
3.1.2 Komunitní zahrady	20
4 SAMOZÁSOBITELSTVÍ SBĚREM PRODUKTŮ.....	22
4.1 Historie sběru plodin a hub.....	22
4.1.1 Historie sběru plodů na území Česka	22
4.1.2 Historie sběru hub na území Česka	23
4.1.3 Historie sběru plodin a hub ve světě.....	23
4.2 Sběr plodin a hub v současnosti	24
4.2.1 Sběr plodin jako téma vědeckého úsilí	24
4.2.2 Sbírané produkty.....	25
4.2.3 Motivace a důvody sběru.....	26
4.2.4 Charakteristika a kategorizace sběračů.....	27
4.2.5 Rizika sběru plodin	28
5 SAMOZÁSOBITELSTVÍ VE VÝCHODO-EVROPSKÝCH PODMÍNKÁCH: POHLED ZÁPAD-NÍCH VERSUS ČESKÝCH AKADEMIKŮ	30
5.1 Západní akademický diskurz.....	30
5.2 Opozice západního akademického diskurzu	31
B PRAKTICKÁ ČÁST	33
6 METODOLOGIE.....	33
6.1 Smíšený výzkum	33

6.2 Triangulace	33
6.3 Fáze výzkumu, data a použité metody	34
6.3.1 Zpráva o stavu lesa	34
6.3.2 Databáze CVVM	35
6.3.3 Případová studie houbařů	36
7 VÝSLEDKY	38
7.1 Tradice a rozsah sběru plodin v Česku v posledních desetiletích	38
7.1.1 Množství sbíraných lesních plodin	38
7.1.2 Návštěvnost lesa	42
7.2 Sociogeografická stratifikace „sběračů“	43
7.2.1 Věk	44
7.2.2 Pohlaví	45
7.2.3 Dosažené vzdělání	46
7.2.4 Rodinný stav	48
7.2.5 Ekonomická aktivita	50
7.2.6 Pozice v zaměstnání	51
7.2.7 Osobní příjem	53
7.3 Kulturní kontext sběru plodin	55
7.3.1 Kategorie pro vyhodnocení rozhovorů	56
8 ZÁVĚR	65
8.1 Hlavní výzkumná zjištění	65
8.2 Přínosy a využitelnost práce	69
8.3 Náměty na další výzkum	70
C POUŽITÁ LITERATURA	71
D PŘÍLOHY	79

SEZNAM TABULEK

Tabulka č. 1: Celkové množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa v ČR (v tis.t).....	39
Tabulka č. 2: Množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa (kg/domácnost) v ČR	40
Tabulka č. 3: Množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa (v mil. Kč) v ČR	41
Tabulka č. 4: Rozdělení sběračů hub a plodin podle věku.....	44
Tabulka č. 5: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle věku.....	45
Tabulka č. 6: Rozdělení sběračů hub a plodin podle pohlaví	46
Tabulka č. 7: Předpokládané a reálné rozdělení sběračů podle pohlaví.....	46
Tabulka č. 8 Rozdělení sběračů hub a plodin podle výše dosaženého vzdělání	47
Tabulka č. 9: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle výše dosaženého vzdělání	48
Tabulka č. 10: Rozdělení sběračů hub a plodin podle rodinného stavu.....	49
Tabulka č. 11: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle rodinného stavu..	49
Tabulka č. 12: Rozdělení sběračů hub a plodin podle ekonomické aktivity.....	50
Tabulka č. 13: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle ekonomické aktivity	51
Tabulka č. 14: Rozdělení sběračů hub a plodin podle pozice v zaměstnání	52
Tabulka č 15: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle pozice v zaměstnání	53
Tabulka č. 16: Rozdělení sběračů hub a plodin podle osobního příjmu	54
Tabulka č. 17: Očekávané a pozorované rozdělení podle osobního příjmu	55

SEZNAM GRAFŮ

Graf č. 1: Podíl sběru hub (v %) na celkovém množství nasbíraných lesních plodin návštěvníky lesa v ČR.....	42
Graf č. 2: Návštěvnost lesa přístupného veřejnosti (počet návštěv za rok/obyvatele a počet návštěv za rok/ha) v ČR.....	43
Graf č. 3: Nejčastěji sbírané plodiny podle počtu respondentů	57
Graf č. 4: Podíly jednotlivých kategorií frekvencí sběru hub	58
Graf č. 5: Nejčastější motivace ke sběru hub podle počtu sběračů.....	60
Graf č. 6: Podíly zastoupených věkových kategorií.....	63

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Mapa přírodních parků a lesů v Praze (situace v roce 2016)

Příloha č. 2: Celkové množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa v ČR (v tis.t)

Příloha č. 3: Množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa (kg/domácnost) v ČR

Příloha č. 4: Návštěvnost lesa přístupného veřejnosti v ČR

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

CVVM - Centrum pro výzkum veřejného mínění

NTFP(s) - Non-timber forest product(s) – vedlejší produkty lesního hospodářství,
tzn. produkty z lesa jiné než dřevo

1 ÚVOD

Samozásobitelství potravinami má v Česku dlouholetou tradici, a to jak ve formě tzv. městského zemědělství, kdy zahrádkové kolonie sloužily obyvatelům měst k produkci potravin v dobách nedostatku (Spilková a Vágner 2016), tak sběru plodin, hub či bylinek z volné přírody (anglicky foraging). Sběru plodin se u nás lidé díky příznivým přírodním podmínkám věnují od pradávna. Zatímco ve 20. století byl díky své dostupnosti oblíbený hlavně u nižších sociálních vrstev obyvatelstva a byl také vhodným doplňkem stravy v dobách nedostatku (Navrátilová 2013), v současné době se ale motivace a důvody k samozásobitelství radikálně změnily. V tzv. komunitních zahradách, které v současnosti nahradily zahrádkové kolonie, lidé hledají spíše relaxaci, pobyt na čerstvém vzduchu, kulturní obohacení, vzdělávací aspekty, pocit sounáležitosti aj. (Guitart, Pickering a Byrne 2012, cit. v Růžicková 2015).

Sběrače produktů z volné přírody k této činnosti také žene řada motivací. Nejenom, že nasbíraný materiál využívají k jídlu, jako léky či jako materiál pro kreativní tvoření, ale důvodem sběru jsou i kulturní či duchovní praktiky, způsob rekreace, budování komunity či způsob spojení s přírodou (Poe a kol. 2014). Sběru se už nevěnují pouze chudí, ale je to činnost vykonávána lidmi všech demografických i socioekonomických charakteristik včetně lidí s různými etnickými a rasovými charakteristikami (McLain a kol. 2014).

Městská zeleň je v odborné literatuře často hodnocena jako poskytovatel tzv. ekosystémových služeb spíše než jako potencionální zdroj produktů. Právě plněním ekosystémových služeb, konkrétně v pražských komunitních zahradách, jsem se zabývala ve své bakalářské práci (Růžicková 2015). Svou diplomovou prací jsem se rozhodla přesunout právě k tématu možného využití městské zeleně jako zdroje potravin a dalších produktů, které mohou sloužit pro samozásobitelství městského obyvatelstva.

Cílem této diplomové práce je tedy seznámení se s trendem samozásobitelství obecně, a to jak formou získávání potravin ze zahrádek, tak hlavně se sběrem plodin, hub či bylinek z volné přírody. Zatímco v zahraniční literatuře zaznamenal tento fenomén poměrně nedávný vzestup zájmu výzkumníků, v Česku se v podstatě jedná o tradiční činnost, které nebyla ze strany vědců prozatím věnována větší pozornost.

Dostupná odborná literatura zachycující tento fenomén je poměrně omezená. Jednak není zcela rovnoměrně geograficky rozšířená (lze říci, že dominují práce anglosaské provenience) a současně pokrývá jen omezené pole témat (viz dále). Z dostupných publikací zabývajících se touto problematikou však lze získat alespoň základní poznatky o fenoménu sběru. Na tyto poznatky reaguje tato diplomová práce, která je jedním z prvních a základních exkurzů do dané tematiky na území Česka.

Výzkum v rámci této diplomové práce se věnuje tradici sběru plodin v Česku, statistikám a objemu tohoto způsobu získávání potravin. Další část práce věnuje pozornost stratifikaci českých sběračů, a to jak z demografického, tak socioekonomického hlediska. Tato práce také zjišťuje kulturní aspekty sběru plodin a motivace lidí, kteří tuto aktivitu provozují. Díky poznatkům ze zahraniční literatury pak porovnává praxi sběru v USA s výsledky českého výzkumu.

Hlavní vizí práce je vymezení se proti západnímu diskurzu o sběru produktů v postkomunistických podmínkách. Tato práce nesouhlasí s argumentací některých „západních“ akademiků, že samozásobitelství, jakožto součást neformální ekonomiky, je pozůstatek ekonomických praktik z minulosti, reakce na chudobu a nutnost vyhledávat možnosti získávání potravin z důvodu nedostatku (Alber a Kohler 2008). Tento názor už oponovali Jehlička, Kostecký a Smith (2013) a cílem této práce je potvrdit jejich argumentaci na základě vlastního výzkumu sběru plodin v českých podmínkách.

Práce hledá odpovědi na tyto otázky:

1. Jaká je tradice a rozsah sběru plodin v Česku v posledních desetiletích?
2. Jaká je demografická a socioekonomická stratifikace „sběračů“?
3. Existuje kulturní kontext sběru plodin? Jaké jsou motivace a praktiky sběru?
4. Komparace situace v Česku a USA – kdo jsou čeští a kdo američtí sběrači? Jak se liší praxe sběru plodin v těchto dvou oblastech?

Hypotézou celé práce je, že sběr plodin v českých podmínkách není otázkou chudoby nebo strategie přežití, nutnosti a nemodernity, jak argumentuje západní akademický diskurz, ale že se jedná naopak o obohacující kulturní, relaxační, edukační, mezigenerační, volnočasovou aktivitu, které se věnují lidé různého sociálního statusu i vzdělání.

Pro tato výzkumná zjištění byla využita metoda triangulace, konkrétně datové triangulace, a současně metoda smíšeného výzkumu – kvalitativního i kvantitativního. Jádrem kvantitativní části výzkumu je popisná statistika a testování hypotéz pomocí chí kvadrát testů. Kvalitativní část výzkumu poté reprezentují rozhovory s houbaři v pražském lese.

Struktura práce je následující: Po úvodní kapitole práce zmiňuje možný teoretický rámec politické a kulturní ekologie, které nabízejí jednu z cest, jak na danou problematiku nahlížet. Ve třetí kapitole práce seznamuje čtenáře s obecnými znalostmi o samozásobitelství formou pěstování. Koncept městského zemědělství je v této diplomové práci omezen na zahrádkové kolonie a aktuálnější způsob samozásobitelství pěstováním v rámci komunitních zahrad. Patří sem historický exkurz shrnující základní fakta o tomto fenoménu a jeho současné trendy. Ve čtvrté kapitole se práce již obrací ke svému stěžejnímu tématu, a to samozásobitelství formou sběru produktů z volné přírody. Věnuje se zpočátku opět historickému záramování sledovaného jevu ve světě i v Česku, ale následně i současným trendům. Dále je prezentováno shrnutí poznatků o sběru v zahraniční literatuře, od charakteristiky sbíraných produktů a sběračů, jejich motivace, až po možná rizika sběru. Poslední kapitola teoretického záramování se věnuje již zmiňovanému obrazu samozásobitelství v západním diskurzu a jeho české opozici. V praktické části se čtenáři seznámí s použitými daty pro tento výzkum a s aplikovanou metodologií. Sedmá kapitola pak vyhodnocuje výzkumná zjištění. Následuje závěrečná kapitola shrnující výsledky práce, která rovněž uvádí další možnosti výzkumu.

A TEORETICKÁ ČÁST

2 POLITICKÁ A KULTURNÍ EKOLOGIE

Koncept samozásobitelství pomocí sběru volně rostoucích produktů je zcela zásadně spjat s konceptem udržitelnosti a ochranou biologické rozmanitosti.

Opatření pro ochranu životního prostředí a biodiverzity jsou ze své podstaty politická. Politická ekologie je vědní disciplína zabývající se vztahy mezi přírodou a politickými, ekonomickými a sociálními subjekty. Politická ekologie je rozmanitý a transdisciplinární obor, který se objevil v 70. letech minulého století. V 80. letech byl rozvinut zejména jeho hlavním představitelem Piersem Blakiem a jeho prací o problematice eroze půdy (Adams a Hutton 2007). Od 90. let 20. století dochází k systematickému rozvoji tohoto vědeckého oboru (Grünwald a Andělová 2016).

Politická ekologie zahrnuje interakce mezi politikou a přírodou a zároveň dopady činností v oblasti životního prostředí (Adams a Hutton 2007). Zabývá se neoddelitelnou souvislostí mezi společností a přírodou, kde ekologické problémy jako je změna klimatu, využívání zdrojů, nadměrná produkce, extrémní povětrnostní podmínky, různé druhy znečištění a jiné jevy nelze plně vysvětlit pomocí apolitických pojmů (Grünwald a Andělová 2016). „Zabývá se proměnlivostí, odolností a flexibilitou koexistence člověka, jakožto „tvora politického“, s přírodou.“ (Grünwald a Andělová 2016, s.72).

Politici ekologové se typicky zabývají tématy týkající se mocenských toků, politické identity či nerovného přístupu k přírodním zdrojům. Politici ekologové se také podílejí na tom, jak je vztah mezi přírodou a místem vymezen kapitalismem, vládou či spoluúčastí mikropolitiky (Poe a kol. 2014). Luke (2008) potvrzuje význam politické moci při utváření obrazu o environmentální situaci. Některé environmentální problémy podle něj začnou být brány za problémy až v době, kdy je politická moc zviditelní.

Hlavním cílem politických ekologů není obnovení životního prostředí z preindustriálního období. Mnohem zásadnější je nutnost řešit environmentální dopady současné konzumní společnosti a hledat tak opětovnou rovnováhu mezi

přírodou a obyvatelstvem (Grünwald a Andělová 2016). Peet a kol. (2011, cit. v Grünwald a Andělová 2016), upozorňují na dalekosáhlé environmentální krize v tom případě, jestliže nedojde k celkovým změnám způsobu života. Zdůrazňují nutnost odstranění negativ sociopoliticky motivovaných akcí.

Významným politickým opatřením podle Adamse a Huttona (2007) je vytváření nových chráněných oblastí.

Díky důležitosti ochrany životního prostředí, například z hlediska využívání, nadměrné spotřeby, znehodnocování, zachování či obnovení životního prostředí, politická ekologie spojuje ekologii a politickou ekonomii. Avšak každá z těchto disciplín pohlíží na důležitost ochrany životního prostředí z jiného úhlu pohledu. Z hlediska ekologie se jedná o obavy z dynamických změn životního prostředí. Z hlediska politické ekonomie se jedná o znepokojení nad kontrolou zdrojů a trhu (Adams a Hutton 2007).

Politická ekologie nabízí způsob, jak propojit koncepční a materiální potřeby lidské společnosti v přírodním prostředí (Adams a Hutton 2007).

Co se týče nadměrného „vysbírávání“ lesa, podle Hansise (1998, cit. v Navrátilová 2013) může při odhalování existujících problémů pomoci právě přístup politické ekologie, a to rozvinutím vhodné politiky k jejich řešení, například zpřísňováním regulací aktivit komerčních sběračů.

Tento vědní obor vychází mimo jiné z kulturní ekologie, kterou postupem času do značné míry i zastínil (Walker 2005). Výzkum socio-environmentální interakce je spojován v 50. letech 20. století právě s kulturní ekologií a až do 60. let 20. století se vztahu mezi přírodou a lidmi zabývala právě pouze kulturní ekologie (Schubert 2005).

Kulturní ekologie je interdisciplinární vědeckou disciplínou odrážející vztah mezi lidskou společností a přírodním prostředím (Lapka a kol. 2009), studuje roli kultury jako dynamické složky ekosystémů, kterých je člověk součástí (Frake 1962). Podle Lapky a kol. (2009, s. 10) kulturní ekologie „rozpoznává a popisuje způsob, jakým se kultura přizpůsobuje změnám v prostředí, a to zkoumáním mechanismu kulturní změny.“ Za jejího zakladatele považují empiricky založeného antropologa Juliana Stewarda.

Kulturní ekologie se vyznačuje tím, že hledá vysvětlení původu zvláštních kulturních rysů a vzorů, které charakterizují různé oblasti na rozdíl od například sociální ekologie, která se snaží nalézat spíše obecné zásady platné pro jakoukoli kulturně-environmentální situaci (Steward 2006).

Současný zájem výzkumu kulturní ekologie se týká otázek společenského vyloučení, chudoby, hladu, přístupu k potravinám, humanitární pomoci nebo vodě, ale i způsobu a formy distribuce přírodních zdrojů (Johnson 2004, Wisborg 2002, cit. v Grünwald a Andělová 2016).

3 SAMOZÁSOBITELSTVÍ PĚSTOVÁNÍM

3.1 Koncept městského zemědělství

Obrovský růst městské populace a ekologické a politické změny stále více podkopávají aktuální distribuční systémy potravin. Mnoho měst po celém světě proto začalo podporovat řadu experimentů v oblasti městského zemědělství (Brown a Jameton 2000). Jedná se o koncept, který může představovat jakoukoliv angažovanost v oblasti zemědělské činnosti, která je realizována v prostoru měst nebo jejich nejbližšího okolí. Zásadním rysem městského zemědělství je jeho zapojení do městské ekonomiky a ekologického systému. Je tedy nedílnou součástí městského systému (Duží a kol. 2014). Jedná se o relativně bezpečný a místně řízený zdroj potravin (Bellow a kol 2004).

U tohoto fenoménu nejde jen o získávání potravin, ale přináší s sebou mnoho dalších výhod. Díky městskému zemědělství se utváří komunity, zvyšuje se povědomí o otázkách životního prostředí a zdraví, dochází k podpoře místní ekonomiky a opětovnému propojení výroby a spotřeby potravin.

Bellow a kol. (2004) vyzdvihují vliv městského zemědělství na zlepšení života rychle rostoucích městských populací po celém světě z hlediska zdraví. Autoři zjistili, že touto formou zemědělství lze získat až překvapivé množství produktů. Na prostoru 10 x 10 metrů lze podle nich během sezóny (130 dní) vypěstovat většinu celkové roční spotřeby zeleniny pro domácnost. Zásadní je ale kvalita těchto produktů. Díky tomu, že se jedná o místní zdroj potravin, plodiny jsou čerstvé a obsahují mnohem více vitamínů A, B, C a železa. Potravin z vzdálenějších zdrojů díky přepravě a skladování obvykle ztratí 30 – 50 % nutričních složek.

Městské zemědělství ale na zdraví nepůsobí pozitivně jen z důvodu kvality potravin. Jedná se i o určitý způsob pohybu, který snižuje riziko obezity, srdečních chorob či cukrovky. Pobyt na čerstvém vzduchu a slunečním světle má vliv na náchylnost k řadě chronických onemocnění a snižuje obsah cholesterolu v krvi. V neposlední řadě dochází díky městskému zemědělství i ke zlepšení duševního zdraví vlivem snížení stresu (Bellow a kol. 2004).

Mezi další benefity městského zemědělství patří vytváření nových pracovních míst, řešení městského odpadu či snižování teploty ve městě (McClintock 2010). Mezi méně zmiňované výhody lze zařadit rekreační a volnočasové aktivity, ekonomickou vitalitu a podnikatelskou činnost či revitalizaci a sanaci životního prostředí (Butler a Moronek 2002). Další důležitý aspekt městského zemědělství spočívá v tom, že k němu z pravidla dochází v prázdných postindustriálních oblastech, tzv. brownfieldech (Rosol 2005, DeSousa 2004). Díky městskému zemědělství dochází k zachování a rozvoji městské zeleně (Brown a Jameton 2000)

Hodnotu městského zemědělství uznává stále více profesionálů v oblasti zdraví, životního prostředí, životního stylu, urbanistů, politiků aj. (Brown a Jameton 2000).

Tento koncept se v průběhu let dynamicky vyvíjel. Přesto, že dnes mezi formy městského zemědělství patří příměstské či městské farmy, komunitní zahrady, zahrádkové osady, ale např. i zahrady u soukromých domů, za jeho počátky jsou považovány právě zahrádkové kolonie.

3.1.1 Zahrádkové kolonie

Zahrádkové kolonie jsou podle MacNaira (2002) seskupení několika nebo až několika stovek pozemků. O tyto pozemky je pečováno individuálně, zpravidla celými rodinami. Tímto se liší od jiných typů městského zemědělství, kdy je pozemek spravován skupinou lidí neboli komunitou jako tomu je například u komunitních zahrad. Slouží převážně pro zahradnické činnosti jakožto aktivního způsobu relaxace, nesmí být ovšem opomenut primární účel produkce plodin (Kocián a kol. 2006).

Počátky městského zahrádkaření v Evropě, zejména ve Francii, Belgii či Dánsku, sahají do 19. století. První asociace zahrádkářů na území Česka (tehdy jako Rakouska-Uherska) vznikly také již v roce 1816 v Brně či 1820 v Praze. Obdělávání pozemků určených pro zemědělství sloužilo převážně chudým občanům k pěstování plodin pro pokrytí základních zdrojů obživy (Spilková a Vágner 2016). Podle německého lékaře dr. Schrebera byly zahrádkové kolonie i vhodným sociálním prostředím pro společné trávení volného času rodiny a posílení zdraví. V dobách světových válek zahrádkové kolonie představovaly významný zdroj obživy

(Keyzlarová 2007). Díky potravinové krizi v průběhu první světové války se začaly zahrádky rozrůstat uvnitř i okolo velkých měst po celé Evropě. Nejvíce však prosluly tzv. „vítězné“ zahrady, jak se jim říkalo v období druhé světové války v USA. Ty sloužily pro produkci potravin v době jejich nedostatku, ale zároveň i jako nástroj propagandy a povzbuzení válkou zkoušeného obyvatelstva (Spilková a Vágner 2016).

V Česku bylo po roce 1989 a změnách politického, sociálního a ekonomického klimatu zásadní to, co se bude dít s pozemky zahrádkářských kolonií po privatizaci a restituci. Zájem o ně projeвили jak jejich původní majitelé či zahrádkáři, kteří na nich hospodařili, tak i zahraniční a domácí developři za účelem výstavby residenčních i komerčních objektů. Díky legislativním změnám v možnosti koupit si půdu do osobního vlastnictví lze na místech bývalých zahrádkářských kolonií běžně vidět objekty trvalého bydlení, objekty druhého bydlení, bazény atd. Některé zahrádkářské kolonie ustoupily komerčním či infrastrukturním projektům a některé z nich po opuštění zahrádkáři chátrají a čekají na smysluplné využití (viz Spilková a Vágner 2016).

Zahrádkářské kolonie se tedy v současné době z mapy velkých měst poměrně rychle ztrácí. Lze ale pozorovat jiný trend, trend zakládání tzv. komunitních zahrad.

3.1.2 Komunitní zahrady

Jedná se o velmi aktuální téma nejenom v zahraniční literatuře, ale i u nás. Proto existují desítky prací, které se tímto fenoménem zabývají z mnoha různých úhlů pohledu.

Komunitní zahradu lze definovat jako organizovanou místní iniciativu, která využívá nevyužitých pozemků, často v dlouhodobě zanedbaných či nevyužitých oblastech (Lankašová 2013), k produkci potravin, květin nebo obojího v prostředí města (Corrigan 2011).

Zásadní poznatek o komunitních zahradách je ten, že komunitní zahrady nejsou využívány primárně jako zdroj potravin pro chudé a nezaměstnané jako tomu bylo u zahrádkových kolonií v dobách krizí způsobených válkami (Spilková a Vágner 2016). V současné době největšími motivacemi pro zakládání zahrad nebo participování na nich jsou: zdravotní aspekty (jak fyzické, tak psychické), pobyt na

čerstvém vzduchu, relaxace, budování komunity, kulturní obohacení, vzdělávání, přístup k čerstvým potravinám, sociální rozvoj a soudržnost aj. Zahradničení má vliv nejenom na aktivní zahradníky, ale na širší okolí. Výhodami zahradničení jsou i snížená kriminalita a zvýšená bezpečnost, posílení kulturního dědictví a celkové životní spokojenosti obyvatel měst (Guitart, Pickering a Byrne 2012, cit. v Růžicková 2015).

Komunitní zahrady nemají pozitivní vliv jen na město a jeho obyvatele, ale na celé lokální ekosystémy. Komunitní zahrady přinášejí „ekologické benefity, jako celkové posílení environmentální udržitelnosti a biodiverzity v oblasti.“ (Bendt a kol. 2013, cit. v Spilková a Vágner 2016, s. 116)

Zatímco městské zemědělství je typem samozásobitelství, kde si lidé produkty sami pěstují a po celou dobu jejich růstu o ně pečují, v této práci je věnována zásadní pozornost sběru produktů z volné přírody. Jedná se o další způsob, jak se v rámci města samozásobit potravinami, ale na rozdíl od městského zemědělství je sběr produktů zaměřený právě na to, co roste samo, „divoce“ a bez přičinění člověka.

4 SAMOZÁSOBITELSTVÍ SBĚREM PRODUKTŮ

Městské lesy jsou typem krajiny, který plní multifunkční sociálně ekologickou funkci. Tyto lesy produkují mimo dřeva také vedlejší produkty lesního hospodářství (v angličtině non-timber forest product(s), dále NTFP), které přispívají k různorodosti „divoce rostoucích“ potravin, léčivých produktů a materiálů zpřijemňujících život městských rezidentů (Poe a kol. 2013). Termín „divoce rostoucí“ se vztahuje k rostlinám, které rostou bez kultivace. To platí převážně pro původní druhy, které rostou ve svém přirozeném prostředí (Łuczaj a kol. 2012).

4.1 Historie sběru plodin a hub

Sběru plodin se lidstvo věnuje od počátku svých věků. Smith (1930) uvádí sběr plodin jako jediný zdroj obživy až do počátku civilizace, to znamená do té doby, než byla zavedena zemědělská činnost v období neolitu. Sběrače a lovce tak ve srovnání se zemědělci považoval za primitivní obyvatele, což ovšem v kontextu se současným trendem neplatí.

4.1.1 Historie sběru plodů na území Česka

Sběr lesních plodů závisí i na klimatických charakteristikách oblastí. Území Česka se vyskytuje v různorodých fyzicko-geografických podmínkách, proto je zdejší fauna a flóra bohatá. Naše příroda nabízí širokou škálu plodin vhodných ke konzumaci. Díky tomu mohli obyvatelé našeho území sbírat plodiny od pradávna. V bližší minulosti byl sběr plodin oblíbený díky své dostupnosti hlavně u nižších sociálních vrstev obyvatelstva (Navrátilová 2013).

Větší význam sběru borůvek na našem území byl zaznamenán v průběhu první světové války jako doplněk při nedostatku běžných potravin. V dobách nedostatku z důvodu světových válek se začaly borůvky také prodávat na městských trzích. Do té doby je sbíraly výhradně děti na venkově. V minulosti se sbíraly spíše borůvkové listy. Díky jejich léčebným účinkům se z nich připravovali čaje (Macků 1952, cit. v Navrátilová 2013).

4.1.2 Historie sběru hub na území Česka

Historické zmínky o sběru a konzumování hub pocházejí ze starověkého Říma z období už kolem 300 př. n. l. Již v té době byly houby považovány za delikatesu, ale už tehdy docházelo k otravám z nejedlých a jedovatých druhů. V jiných částech světa byly určité druhy hub vyhledávány z důvodu halucinogenních, léčebných, a dokonce magických vlastností (Fine 1998, cit. v Navrátilová 2013).

Na území Česka se houby sbírají od pradávna a stejně jako u sběru plodů byl sběr aktuálnější pro chudší vrstvy obyvatel. Vědomosti o požitelnosti jednotlivých druhů, o možnostech příprav pokrmů či skladování se dědily z generace na generaci. Od počátku 20. století se u nás rozvinul vědecký přístup týkající se sběru hub, jehož základy položil legendární český mykolog PhDr. František Smotlacha. Jeho působení v oblasti popularizace houbařství je považováno za jednu z hlavních příčin toho, že Česko je považováno za zemi houbařů. Jeho přičiněním vznikla také první poradna pro houbaře na tomto území a vyšlo velké množství příruček pro houbaření. Začaly zde vznikat i mykologické spolky, které mimo jiné začaly vydávat Časopis československých houbařů (Navrátilová 2013).

4.1.3 Historie sběru plodin a hub ve světě

Sběr plodů a hub je celosvětově rozšířený, nicméně data jednotlivých zemí světa se značně liší nebo jsou nekompletní a je těžké je mezi sebou porovnávat (Turtiainen a Nuutinen 2012, cit. v Navrátilová 2013).

Sběr plodů a hub je oblíbený nejenom v Česku, ale i například na Slovensku, v Polsku či Rusku. Sběru se ale nevěnují pouze slovanské národy, i když podle Fine (1998, cit. v Navrátilová 2013) právě východní Evropa ve sběru vyniká.

Významnými evropskými sběrači jsou také Skandinávci, pro něž je sbírání plodů dlouhodobě nejoblíbenější venkovní rekreační aktivitou. Například ve Finsku se na sběru plodů podílí více než polovina celkové populace (Pouta a kol. 2006). Pro Finsko je typický sběr brusinek. Finové je mrazí a vyrábí z nich například džemy, které pak i úspěšně exportují. Vedle nejoblíbenějších brusinek se zde ale sbírá dalších asi 20 jedlých druhů bobulí, včetně borůvek, ostružin morušek či plody řešetláku. Finové také podle statistik zkonzumují pravděpodobně největší množství

planě rostoucích plodů na světě, a to 8,3 kg na osobu za rok (Himelrick 2001, cit. v Navrátilová 2013).

V některých evropských zemích tradice sběru hub téměř neexistuje. Příkladem může být Velká Británie, kde se houby nesbírají, protože jsou považovány za jedovaté (Šišák a Pulkrab 2009, cit. v Navrátilová 2013).

I Asie je spolu s Evropou kolébkou tradice sběru planě rostoucích plodin. Obyvatelé Číny nebo Japonska se sběru věnují už dlouhá staletí. Houby i plody jsou zde již dlouho kulturně významné a obzvláště ceněné pro jejich široké využití pro jídlo i pro léčebné důvody (Parks a Schmitt 1997). Asie je významným producentem poznatků v oblasti výzkumu nutričních a léčebných vlastností hub. V Japonsku bylo vyrobeno několik imunoterapeutických (protinádorových) léků vyvinutých z hub. Další pokusy prokázaly významné léčebné účinky hub proti různým bakteriálním, virovým a parazitickým onemocněním včetně viru HIV (Mizuno 1995, cit. v Parks a Schmitt 1997).

Divoce rostoucí plodiny jsou základem tradičních kultur i v Africe, Austrálii či u původních domorodých obyvatel Ameriky (Fine 1998, cit. v Navrátilová 2013). Pro současné obyvatele Ameriky je však sběr plodin v podstatě nová činnost, kterou si s sebou přinesli přistěhovalci z Asie a Evropy (Parks a Schmitt 1997). Ti se zde nezřídka právě sběrem a následným prodejem hub a plodů živí. Práci, kterou zastávají, není spousta místních obyvatel ochotna dělat, protože se jedná o namáhavou a finančně podhodnocenou práci (Carroll a kol. 2003). Jak ale dokládá následující přehled literatury, sběru se věnuje pestrá paleta různých skupin obyvatelstva.

4.2 Sběr plodin a hub v současnosti

4.2.1 Sběr plodin jako téma vědeckého úsilí

Sběr NTFP je v odborné literatuře poměrně nové téma a mezi vědeckými pracovníky toto téma roste na popularitě poslední dvě dekády. Většina odborné literatury pochází od britských a amerických autorů, přičemž britský i americký výzkum se zaměřuje na odlišné aspekty tohoto fenoménu.

Většina britské literatury se zabývá sledováním obecných poznatků o NTFP a jejich využití. Britské výzkumníky téma sběru láká také z důvodu jejich ocenění jakožto potenciálního zdroje příjmů ve venkovských regionech, ale četné práce upozorňují také na důležitou roli sběru z hlediska ekologické udržitelnosti lesního hospodářství (Robbins a kol. 2008).

Americká linie výzkumu téměř výlučně vychází ze dvou dominantních geografických oblastí – ze Severozápadu a Středozápadu Spojených států amerických a z Východu (respektive Severovýchodu) Spojených států amerických. Co se týče tématu výzkumu, existují dvě zásadní oblasti výzkumu. První téma výzkumu se zabývá ekologickými otázkami, a to převážně důsledky neregulovaného komerčního sběru pro ekosystém (Love a Jones 2001). Druhá výzkumná oblast odpovídá na otázky týkající se charakteristiky populace zabývající se sběrem, jejich demografické a socioekonomické stratifikace či jejich motivací pro sběr, dalšími sociální a kulturní aspekty tohoto fenoménu či různorodosti sbíraných produktů.

4.2.2 Sbírané produkty

Lidé sbírají celé rostliny nebo jejich části (listy, kořeny, plody aj.), stejně jako lišejníky nebo houby (Poe a kol. 2014). Výzkum z let 1995 – 1996 probíhající na Michiganském Horním poloostrově zaznamenal celkem 139 nasbíraných NTFP (Emery 2001). Podle případových studií v Seattlu místní sběrači sbírají více než 450 druhů z celé řady mikrobiotopů. Je to také dáno mírným klimatem, které zde panuje, a které výrazně podporuje růst velkého množství rostlin a hub (Poe a kol. 2014).

Podle shrnujících výsledků ze studií, které se týkaly sběru plodin a hub v amerických městech, konkrétně v Baltimoru, New Yorku, Philadelphii a Seattlu, se na seznamu sbíraných produktů pohybovalo mezi 61 až 486 produkty (McLain a kol. 2014).

Co se týče pouze hub, tak podle studia FAO (Food and Agriculture Organization - Organizace pro výživu a zemědělství) z roku 2004 je známo 2 166 jedlých druhů po celém světě. 470 druhů hub je užitečných pro jejich léčivé účinky (Boa 2004).

4.2.3 Motivace a důvody sběru

Většina sesbíraných plodů, rostlin a hub sběrači ze Seattlu byla shromažďována pro osobní potřebu (95%). Jen malá část respondentů byla ve sběru zainteresována profesionálně. Poe a kol. (2014) odhalili širokou škálu motivací. Rostliny a houby byly sbírány jako potraviny, léky či materiály pro kreativní tvoření. Lidé také shromažďují rostliny a houby z nemateriálních důvodů. Důvodem jsou kulturní či duchovní praktiky, způsob rekreace, budování komunity či způsob spojení s přírodou.

Sběr NTFP představuje často netržní strategii získávání potravy a jako hlavním důvodem je prostá záliba či koníček (McLain a kol. 2014). Robbins a kol. (2007) v případové studii v Nové Anglii zjistili, že 88 % tamějších sběračů sbírá jen pro vlastní spotřebu. Nicméně Emery (2001) zaznamenala, že 36 % respondentů z výzkumu na Michiganském Horním poloostrově uvedlo, že NTFP shromažďuje z jiného důvodu než pro osobní potřebu či spotřebu domácnosti, tudíž pro obchodní použití. V tomto případě jsou trhem využívané NTFP převážně ty produkty, které slouží pro řemeslné či dekorativní účely.

I podle McLain a kol. (2014) jsou plodiny nejčastěji sbírány jako potrava. Samotná možnost nalezené produkty sníst je silným motivátorem, a to z důvodu výjimečné chuti, čerstvosti a zdravotní nezávadnosti a psychické spokojenosti ze sběru, jen velmi malá část sběračů sbírá plodiny z důvodu chudoby a hladu. Omezené příjmy tedy nejsou hlavním motivujícím faktorem. Navzdory tomuto tvrzení ale existuje i minimální počet případů, kdy shromažďování NTFP v rámci strategie obživy domácností pomohlo. Jednalo se zejména o osoby s omezenou dostupností zaměstnání či o osoby se zdravotním postižením (Emery 2001).

Sběrači mají často velmi sofistikované místní ekologické znalosti, včetně schopností identifikace jednotlivých druhů rostlin. Následné sdílení jejich znalostí o řadě témat od pozorování sezónních změn, techniky sběru či zpracování je důležitou součástí praxe sběru a nezbytným aspektem pro zachování tohoto typu znalostí (Poe a kol. 2014).

McLain a kol. (2014) zdůrazňují, že právě předávání znalostí je jedním z nejdůležitějších aspektů sběru, a to bez ohledu na to, zda se jedná o předávání znalostí formálním či neformálním způsobem. Za formální způsob předávání znalostí

považují různé organizované semináře, dílny, programy pořádané školami, či jinými organizace atd. Znalostmi předávanými neformálním způsobem jsou myšleny znalosti, které jsou získávány a dále kolují v okruhu rodiny a přátel.

4.2.4 Charakteristika a kategorizace sběračů

Sběr plodin je důležitou praktikou plnou života pro mnoho různých komunit. Na příkladu případových studií v Seattlu (Poe a kol. 2014) lze tvrdit, že sběrači tvoří sociálně-ekonomicky rozmanitou skupinu. Na sběru se v Seattlu podílí dlouhodobí rezidenti (včetně domorodých i nepůvodních obyvatel) i migranti.

Podle McLain a kol. (2014) se sběru v amerických městech věnují lidé všech demografických i socioekonomických charakteristik včetně lidí s různými etnickými a rasovými charakteristikami. Jedinou výjimkou je menší počet sběračů teenagerů a dětí.

Robbins a kol. (2008) ve svém výzkumu z oblasti Nové Anglie zaznamenali, že se sběrem zabývá více než jedna čtvrtina celkové populace státu. Tato studie rovněž potvrdila fakt, že sběrači jsou heterogenní skupinou různých rasových a socioekonomických charakteristik. Ve srovnání s obyvatelstvem v zemi však mezi sběrači bylo o něco více žen, respondenti měli vyšší vzdělání, vyšší příjmy a většinou se označovali za bělochy.

Sběrači mohou být různě kategorizováni. Jones a Lynch (2002) pro sběrače v USA vytvořili šest rozlišujících kategorií podle důvodu sběru: sběrači sbírající produkty pro základní obživu, sběrači sbírající produkty pro komerční účely, sběrači sbírající produkty z rekreačních důvodů, sběrači sbírající produkty pro duchovní účely, sběrači sbírající produkty pro jejich léčivé účinky a sběrači sbírající produkty pro vědecké účely. Této kategorizace využili například Duchesne a Wetzel (2002) při výzkumu udržitelného lesního hospodářství v Kanadě.

Carroll a kol. (2003) pro svůj výzkum sběračů plodů ve státě Washingtonu vytvořili jiné čtyři kategorie: původní (domorodí) sběrači, nepůvodní sběrači sbírající pro vlastní potřebu nebo potřebu přátel a příbuzných, sběrači sbírající zároveň i pro zvýšení příjmu a profesionální sběrači, kteří sběru a aktivitám s ním spojených věnují veškerý čas v sezoně. Tyto kategorie nejsou zcela vzájemně neslučitelné a absolutní, spíše odrážejí obecné tendence ohledně důvodů a strategií sběru. Definováním těchto

kategorií autoři prohlašují, že sběr spadá mezi výhradně komerční a výhradně rekreační činnost, ale zároveň uznávají neustálé proměny motivací mezi těmito dvěma možnostmi.

Love a Jones (1997) rozdělili sběrače v regionu Pacific Northwest nejenom podle jejich motivů ke sbírání, ale i podle etnické příslušnosti. První kategorií je kategorie „kambodžská“, do které spadají převážně Kambodžani a další Asiaté z jihovýchodní Asie. Do druhé kategorie spadají sběrači hispánského a latinskoamerického původu. Třetí kategorii tvoří původní domorodí Američané a do poslední kategorie byli zařazeni evropští Američané

4.2.5 Rizika sběru plodin

Rizika sběru jsou spojována převážně s komerčním využíváním NTFP. Komerční činnost vyžaduje sbírání plodů ve větším množství, proto tito sběrači využívají například hřebeny na sběr plodů. Tyto hřebeny ale mají tendenci zachytit více listů, a dokonce i celých větviček, než při sběru ručním (Carroll a kol. 2003).

Ve známých komerčních sběračských lokalitách ve státě Washington není výjimkou nalézt v sezóně i 400 sběračů najednou na malé ploše. Zatímco sběrači sbírající pro spotřebu domácnosti sbírají jen zralé plody, komerční sběrači posbírají vše (Carroll a kol. 2003).

Na konfliktní postoje k přírodě v závislosti na komerční sběr hub upozorňuje i Fine (1997). Zdůrazňuje problém „vysbírání“ lesů. Sběrači věnující se komerčnímu sběru, ale své počínání obhajují tím, že díky jejich práci se houby dostanou i k těm lidem, kteří se sběru nevěnují nebo věnovat nemohou (Fine 1998).

Kvůli politice a environmentálním podmínkám panujícím v regionu Pacific Northwest existuje riziko, že komerční sběr planě rostoucích plodin přeroste do takových rozměrů, že se stane ekologicky neudržitelným. NTFP jsou sice obnovitelným zdrojem, ale jen do určité míry. Stále se zvyšující využívání tohoto zdroje díky zájmům rozvinutého trhu může vést k silnému zatěžování nejenom konkrétního ekosystému, ale na úkor celé biodiverzity dané oblasti (Hansis 1998, cit. v Navrátilová 2013).

Dlouhodobou diskuzi o tom, jestli má sběr hub vliv na jejich budoucí růst, vysvětlil dlouhodobý švýcarský experiment trvající v letech 1977 až 2003. Egli a kol. (2006) na rozdíl od očekávání zjistili, že samotný dlouhodobý a systematický sběr hub ani forma jejich sběru (to znamená, že nezáleží, zda jsou houby ukrajovány či vykrucovány) nezmenšuje budoucí množství hub ani druhovou skladbu hub v dané lokalitě. Nicméně zásadní vliv na budoucí růst hub v lokalitě má sešlapávání půdy a následná eroze půdy způsobená návštěvníky lesa. V tomto případě nejde jen o houbaře, ale i o výletníky a rekreanty chodící mimo vyznačené cesty či masové výpravy fotografů a další návštěvníky. Jedná se o významný disturbační faktor, který výrazně negativně ovlivňuje množství a diverzitu hub v masově navštěvovaných lokalitách.

5 SAMOZÁSOBITELSTVÍ VE VÝCHODOEVROPSKÝCH PODMÍNKÁCH: POHLED ZÁPADNÍCH VERSUS ČESKÝCH AKADEMIKŮ

5.1 Západní akademický diskurz

V této práci byl definován tzv. západní akademický diskurz v oblasti samozásobitelství ve východoevropských podmínkách na základě článku „Informal Food Production in the Enlarged European Union“ z roku 2008 německých autorů Jense Albera a Ulricha Kohlera.

Autoři se zabývali otázkou rozšíření samozásobitelství v Evropě mezi postkomunistickými zeměmi a zeměmi s tradiční tržní ekonomikou. Mezi bývalé komunistické země zahrnuli Česko, Slovensko, Polsko, Maďarsko, Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Slovinsko, Bulharsko a Rumunsko. Mezi země s tradiční tržní ekonomikou započítali Nizozemsko, Spojené království, Irsko, Dánsko, Švédsko, Španělsko, Francii, Belgie, Itálii, Německo, Finsko, Rakousko, Lucembursko, dále pak ale i Maltu, Kypr, Řecko, Turecko a Portugalsko. Autoři se zajímali o sociální význam a logiku těchto činností a porovnávali mezi sebou zmíněné dvě části Evropy.

Výsledkem celé této studie bylo, že samozásobitelství je mnohem častější činností v bývalých komunistických zemích střední a východní Evropy než v tradičních tržních ekonomikách Evropy západní.

Dále autoři došli k závěru, že v postkomunistických zemích se samozásobitelství věnují převážně chudí lidé, zatímco v bohatých tržních ekonomikách jde o aktivitu prováděnou obyvateli všech příjmových kategorií.

Dále zastávají názor, že na obyvatele bývalých komunistických zemí má samozásobitelství významný pozitivní dopad v oblasti subjektivního blahobytu. V tradičních tržních ekonomikách však žádný takovýto dopad nespátřují.

V neposlední řadě také uvádějí, že v nových postkomunistických státech Evropské unie produkty získané samozásobitelstvím také zmírňují negativní efekty způsobené nízkými příjmy. Opět to ovšem neplatí pro bohaté staré členské státy Evropské unie.

Autoři přiznávají, že samozásobitelstvím se nezabývají pouze obyvatelé žijící v postkomunistických podmínkách, ale zdůrazňují, že tato činnost má zde odlišný společenský význam než v bohatých státech tradiční tržní ekonomiky. V těchto státech lidé totiž nejsou nuceni si své základní životní potřeby obstarávat mimo tržní ekonomiku. Pokud potraviny tímto způsobem získávají, dělají to hlavně kvůli rekreaci. V těchto zemích se této aktivitě občasně věnují více či méně všechny společenské vrstvy, a to jen s marginálními důsledky pro osobní blaho.

Naopak v bývalých komunistických zemích střední a východní Evropy se samozásobitelství stalo rozšířeným a akceptovaným prostředkem zajišťování životního minima přetrvávajícím až do přítomnosti (tzn. v roce 2008).

Z těchto zjištění vyvozují i další důležité důsledky pro sociální monitorování. Zaprvé z toho usuzují, že procentuální vyjádření o nízkých příjmech lidí neposkytuje dokonalý obraz o materiálních životních podmínkách, protože závisí i na stupni samozásobitelské činnosti. Zadruhé vidí přínos svých zjištění pro jeden z často citovaných paradoxů ve výzkumu štěstí. Průřezové studie totiž většinou ukazují, že bohatší lidé a bohatší země vykazují vyšší míru spokojenosti se životem. Longitudinální studie obvykle odhalují, že štěstí a spokojenost neroste v závislosti na hospodářském růstu (Layard 2005, cit. v Alber a Kohler 2008). Tradiční vysvětlení tohoto paradoxu se týká schopnosti adaptovat se na dané podmínky a dále je pak zdůrazňován význam srovnání tržních příjmů ve srovnání s absolutními příjmy.

Tato interpretace o podmínkách nejen v Česku, ale ve všech zmiňovaných postkomunistických zemích, může tedy vést i k dalším zkresleným tvrzením v jiných oblastech výzkumu. O to důležitější je vymezení se vůči těmto tvrzením článkem autorů Jehličky, Kosteleckého a Smithe a této práce.

5.2 Opozice západního akademického diskurzu

Vůči výše zmíněnému západnímu akademickému diskurzu se zásadním způsobem vymezili autoři Petr Jehlička, Tomáš Kostelecký a Joe Smith. V roce 2013 reagovali článkem „Food Self-Provisioning in Czechia: Beyond Coping Strategy of the Poor: A Response to Alber and Kohler’s ‘Informal Food Production in the Enlarged European Union’.“

Výzkumy postkomunistických zemí střední a východní Evropy dokazují vysokou míru samozásobitelství a autoři Jehlička, Kostecký a Smith přikládají článku Albera a Kohlera důležitost z hlediska stále aktuální diskuse o samozásobitelství. Tato diskuse zdůrazňuje obrovské rozdíly v popularitě samozásobitelství mezi evropskými postkomunistickými zeměmi a zeměmi s tradiční západní tržní ekonomikou a zároveň z ní vyplývá, že rozdíly mezi státy nejsou vysvětlovány primárně jejich úrovní hospodářského rozvoje. Navzdory tomu Alber a Kohler utužují smýšlení o východoevropských motivacích samozásobitelství jako o nutnosti kvůli chudobě a západoevropských motivacích samozásobitelství jako o zálibě.

Nicméně autoři toho článku s vysvětlením Albera a Kohlera v podobě, že se jedná o „nutnou strategii chudých“, nesouhlasí. Přinášejí opoziční důkazy o tomto tvrzení z případové studie o samozásobitelství v Česku. Dle Jehličky, Kosteckého a Smithe je alternativní způsob získávání potravin v Česku namísto chudobou motivován řadou rozličných důvodů, například přístupem ke zdravému a čerstvému jídlu nebo čistě z důvodu záliby.

Dokazují také, že ekologicky udržitelné a zdravé samozásobitelství v Česku praktikuje značná část populace všech sociálních skupin, nejenom chudí. České samozásobitelství tedy není strategií zmírňování efektů nízkých příjmů.

Reagují na tento diskurz z několika důvodů. Zaprvé chtějí zdůraznit důležitost věnovat mnohem větší pozornost zkoumání a interpretaci důvodů rozdílů v potravinových systémech z toho důvodu, že se téma samozásobitelství potravinami stává ve vyspělých průmyslových zemích stále významnějším tématem. Tuto významnost tématu spatřují jak z hlediska politiky v oblasti zdraví, tak z hlediska ochrany životního prostředí. Zadruhé považují za důležité, aby vyspělé průmyslové národy jako celek pochopily, proč si postkomunistické společnosti nadále udržují podstatnou část svých potravinových návyků, které přináší zdravotní, ekologické a sociální výhody (Jehlička a Smith 2012, cit. v Jehlička, Kostecký a Smith 2013). A zatřetí, tímto článkem chtějí poukázat, že zakořeněný pohled na postkomunistické země jako na země v „neúplném“ stavu hospodářského rozvoje brání sdílení znalostí o podpoře samozásobitelství, které by mohly obohatit západní průmyslové země.

B PRAKTICKÁ ČÁST

6 METODOLOGIE

V práci byla využita metoda smíšeného výzkumu – kvalitativního i kvantitativního - a metoda triangulace, konkrétně datové triangulace

6.1 Smíšený výzkum

Smíšený výzkum je jedním z novějších témat v metodologii sociálních věd. Jedná se o obecný přístup, v němž se kombinují kvalitativní i kvantitativní metody v rámci jednoho výzkumu (Hendl 2016).

Vychází z předpokladu, že kvalitativní a kvantitativní přístup společně umožňuje lepší pochopení výzkumného problému než použití pouze jednoho z nich (Creswell a Plano Clark 2007).

Hendl (2016) rozlišuje dva základní typy smíšeného výzkumu. První typ tohoto výzkumu je založen na základě smíšeného modelu, kdy výzkumník využívá jak kvalitativní, tak kvantitativní výzkum současně v jednotlivých fázích procesu výzkumu. V druhém typu smíšeného výzkumu se zpočátku využívají kvantitativní metody sběru dat. Teprve po jejich shromáždění a analýze následuje výzkum pomocí strukturovaných dotazníků a následným hloubkovým dotazováním vybraných účastníků šetření. Tento postup se označuje jako výzkum pomocí míchání metod.

V této práci byl využit právě výzkum pomocí míchání metod.

6.2 Triangulace

„Pod pojmem triangulace se rozumí kombinace různých metod, různých výzkumníků, různých zkoumaných skupin nebo osob, Pojem triangulace pochází z oblasti zeměměřičství, kde označuje určení geografického bodu pomocí měření z dvou známých míst“ (Hendl 2016).

Jedním typem triangulace je právě triangulace datová, při které dochází k použití různých datových zdrojů na rozdíl od použití různých metod sběru (Denzin 1989). Předložený výzkum je založen na triangulaci dat z oficiálních statistik, tří vln reprezentativního průzkumu dat a případové studie houbařů v hlavním městě Praze.

6.3 Fáze výzkumu, data a použité metody

Následující subkapitola představuje metodiku výzkumu v jednotlivých jeho fázích. V první fázi se jednalo především o popisnou statistiku a vizualizaci získaných dat, v druhé fázi byla využita popisná a inferenční statistická analýza dat a třetí fáze se pak opírá o obsahovou analýzu rozhovorů získaných při terénním šetření.

6.3.1 Zpráva o stavu lesa

První část studie využívá údaje ze Zprávy o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2016 (Ministerstvo zemědělství ČR 2017). V této práci je největší důraz kladen na množství sbíraných plodin v jednotlivých letech. Data byla využita deskriptivně.

Primární data byla shromážděna od 1.12. – 9.12. 2016 marketingovou agenturou StemMark s.r.o. od reprezentativní populace domácností Česka s využitím osobního Face to Face dotazování. Tento typ dotazování se zakládá na rozhovoru s respondenty na základě předem vytvořeného dotazníku, který má přesně předepsané otázky a většinou i možnosti odpovědí (CVVM 2017). Dotazníky se realizovány pomocí počítačů, tzn. pomocí metody CAPI (Computer Assisted Personal Interview – osobní rozhovor s počítačem). Celkový počet vyplněných dotazníků byl 1008 (v roce 2016). Časové období, metodika sběru dat i počet respondentů byl obdobný jako v minulých letech, čímž se zajistila potřebná kompatibilita podkladů pro porovnání s předchozími roky šetření.

6.3.2 Databáze CVVM

V druhé části práce byla použita unikátní data z databáze Sociálně-geografických ukazatelů reflektujících postoje obyvatelstva Česka realizované Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) pod Sociologickým ústavem Akademie věd ČR v letech 2014, 2015 a 2017. V tomto průzkumu byly respondentům starším 18 let kladeny otázky týkající se samozásobitelství a sběru plodin, u nichž jsou dále sledovány další socioekonomické, demografické ukazatele a ukazatele životního stylu. Tyto tři datové sady pro každý rok byly sloučeny za účelem získání obsáhlejší databáze pro primární výzkum sběru plodin v Česku. Sloučená databáze obsahuje vzorek 3 168 respondentů, na zásadní otázku pro tento výzkum týkající se sběru hub a plodin odpovědělo 3 163 respondentů.

Data byla analyzována pomocí deskriptivní statistiky a testování hypotéz. Pro analýzu kategoriálních dat byl využit chí kvadrát test. Chí kvadrát test zjišťuje, zda pozorované relativní četnosti kategoriální proměnné (v tomto případě se jednalo o věk, pohlaví, dosažené vzdělání, rodinný stav, ekonomickou aktivitu respondenta, pozici v zaměstnání a osobní příjem) odpovídají teoretickému rozdělení zadanému pravděpodobnostmi (Netrdová 2016). V tomto případě se předpokládalo, že relativní četnosti všech kategorií u všech proměnných jsou stejné, to znamená, že všechny kategorie se na proměnné podílejí stejnou mírou. Bylo zde zkoumáno, jak moc se naměřené četnosti liší od očekávaných.

Aby se chí kvadrát test dal použít a jeho výsledky následně zobecnit, musí být splněny dva požadavky. Prvním požadavkem je nutnost zaplněnosti tabulky. Maximálně 20 % buněk může mít hodnotu menší než 5. Druhým požadavkem je, že minimální očekávaná hodnota musí být minimálně 1 (Netrdová 2016).

Výsledkem tohoto postupu jsou i tzv. kontingenční tabulky. Jedná se o dvourozměrné tabulky četností, z jejichž hodnot lze usuzovat vztah mezi dvěma kategoriálními proměnnými (Netrdová 2016). V tomto případě se vždy jednalo o vztah mezi kategorií „sběrač/nesběrač“ a jednou z již zmiňovaných kategorií (věk, pohlaví, dosažené vzdělání, rodinný stav, ekonomická aktivita respondenta, pozice v zaměstnání a osobní příjem).

Síla vztahu mezi jednotlivými proměnnými a proměnnou „sběrač/nesběrač“ byla interpretována pomocí korigovaného koeficientu kontingence podle Pearsona,

který nabývá hodnot (0,1), přičemž 0 znamená, že vztah mezi proměnnými neexistuje a 1 indikuje úplný vztah proměnných. Kritéria síly závislosti byla zvolena tak, že závislost nabývající hodnot menší než 0,3 je slabá, závislost nabývající hodnot 0,3 – 0,7 by byla závislostí střední a závislost nabývající větších hodnot než 0,7 by byla silnou závislostí.

V případě prokázání závislosti se rozdíly jednotlivých kategorií posuzovaly podle standardizovaného rezidua.

Všechny analýzy byly provedeny v programu SPSS, ve statistickém softwaru verze 20. Tabulky byly následně upravovány v Excelu.

6.3.3 Případová studie houbařů

Tento kvantitativní obrázek doplňují výsledky třetí části studie, ve které bylo prováděno terénní šetření v hlavním městě Praze. Terénní výzkum patří k základním metodám kvalitativního přístupu.

V průběhu srpna až října roku 2017 byla využita metoda hloubkového polostrukturovaného rozhovoru a zúčastněné pozorování. Rozhovory se konaly na území Klánovického lesa (viz příloha č.1), který je největším městským lesem na území Prahy a nachází se na samém okraji hlavního města a Středočeského kraje. Dle Miovského (2006) je metoda rozhovoru jednou z nejobtížnějších a současně nejvýhodnějších metod pro sběr kvalitativních dat. Tato metoda také vyžaduje určitou dovednost, citlivost, koncentraci, interpersonální porozumění a disciplínu (Hendl 2016).

Rozhovory kombinují otevřené otázky týkající se praktik respondentů (o jejich motivacích, frekvenci sběru, využití produktů, informačních zdrojích, předávání znalostí aj.) a otázky týkající se jejich demografické a socioekonomické charakteristiky. Rozhovory trvaly v průměru kolem 20 minut, každý z nich byl po předchozím souhlasu respondenta nahráván na mobilní telefon a následně ručně přepisován do Excelu. Tento druh shromažďování údajů je v souladu se zásadami zakotvené teorie (Glaser a Strauss 2017). „Vznikající teorie je zakotvená v datech, získaných během studie“ (Hendl 2016, s. 128). Dále je zde dodržována metoda analytické indukce, což znamená, že výzkumné kategorie jsou identifikovány z procesu samotných rozhovorů, které nejsou dokončeny, dokud není dosaženo bodu

nasycení v každé kategorii a nedochází již k získávání nových informací (Caroll a kol. 2003).

Prostřednictvím tohoto procesu bylo provedeno 24 rozhovorů v případové studii houbařů. Citace používané v části výsledků byly vybrány tak, aby poskytovaly nejlepší ilustraci dané problematiky.

7 VÝSLEDKY

7.1 Tradice a rozsah sběru plodin v Česku v posledních desetiletích

Prvním cílem práce bylo zjistit, jaká je tradice sběru v Česku. K tomu byla využita již zmiňovaná data ze Zprávy o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky v roce 2016.

Na území Česka se informace ohledně množství sbíraných lesních plodů a povědomí o jejich ceně shromažďují od roku 1994. Máme tedy k dispozici více než dvacetileté sledované období. Z výzkumu Ministerstva zemědělství z roku 2016 vyplývá, že tento rok byl v rámci celého sledovaného období z hlediska fyzického objemu sběru lesních plodin podprůměrný.

7.1.1 Množství sbíraných lesních plodin

Dlouhodobý průměr nasbíraných lesních plodin je 39,3 tis. t, přičemž ve sledovaném roce 2016 se jednalo o pouhých 33,8 tis. t. Výsledky ukazují skutečnost, že na sběr a produkci lesních plodin působí řada faktorů přírodních i ekonomických a existují zde často výraznější meziroční rozdíly (Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství z roku 2016).

Nejčastěji sbírané plody jsou jednoznačně houby, které podle průzkumu sbírá 68 % sběračů, dále jsou velmi oblíbené borůvky, které vyhledává 43 % sběračů, následují maliny, oblíbené 35 % sběračů a ostružiny, které sbírá 31 % sběračů. Bezinky a brusinky se sbírají nejméně, což se meziročně nezměnilo (Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství z roku 2016).

Celkové množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa v ČR (v tis.t) za jednotlivé roky v celém sledovaném období znázorňuje tabulka č. 1 a příloha č. 2.

**Tabulka č. 1: Celkové množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa
v ČR (v tis.t)**

roky	houby	borůvky	maliny	ostružiny	brusinky	bezinky	celkem
1994	23,6	11,3	4,2	2,7	0,7	3,9	46,4
1995	29,7	15	5,8	2,8	1,3	3,9	58,5
1996	18,4	9,4	3,1	1,8	0,7	1,5	34,9
1997	17,8	8,7	4	1,7	0,9	2,2	35,3
1998	17,7	10,3	4,9	2,3	0,6	2,6	38,4
1999	20,2	13	3,5	2,3	1,2	3,2	43,4
2000	23,8	8,7	4,1	2,7	0,7	1,8	41,8
2001	23,4	8,9	3,7	2,3	0,7	1,4	40,4
2002	21,2	10,9	3,6	2,1	0,9	2,1	40,8
2003	13,5	6,5	2,6	2	0,4	1,4	26,4
2004	13,7	6,1	2,1	1,5	1,8	1,4	26,6
2005	19,5	7,6	2,6	1,3	0,8	1,3	33,1
2006	26	9,4	2,9	1,5	1	1,3	42,1
2007	29,8	10	2,6	2	0,7	1,8	46,9
2008	15,2	4,6	1,1	0,6	0,5	0,9	22,9
2009	16,2	7,5	1	0,9	0,5	1,3	27,4
2010	24,7	9,4	2,1	1,8	0,3	0,7	39
2011	29,6	8,9	2,1	2,3	1,1	2,3	46,2
2012	32,8	6,8	3,4	3,2	0,3	2,2	48,8
2013	33	13,4	2,8	1,6	0,4	1,9	53,1
2014	24,9	7,3	2,1	1,5	0,6	1,9	38,2
2015	21,4	10,1	3,1	2,4	0,6	2,5	40,2
2016	21,9	7,2	1,6	1,6	0,4	1	33,8
průměr	22,5	9,2	3	2	0,7	1,9	39,3

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

Tabulka č. 2 a příloha č. 3 interpretují průměrné množství hlavních lesních plodin na domácnost v ČR za jednotlivé roky v celém sledované období.

**Tabulka č. 2: Množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa
(kg/domácnost) v ČR**

roky	houby	borůvky	maliny	ostružiny	brusinky	bezinky	celkem
1994	6,15	2,95	1,11	0,7	0,17	1,03	12,11
1995	7,76	3,9	1,52	0,74	0,34	1	15,26
1996	4,79	2,47	0,82	0,46	0,19	0,39	9,12
1997	4,66	2,28	1,04	0,43	0,25	0,57	9,23
1998	4,63	2,69	1,28	0,61	0,16	0,68	10,05
1999	5,28	3,39	0,92	0,61	0,31	0,83	11,34
2000	6,21	2,27	1,06	0,7	0,19	0,46	10,89
2001	6,11	2,32	0,96	0,61	0,19	0,37	10,56
2002	5,55	2,84	0,94	0,56	0,24	0,55	10,68
2003	3,52	1,7	0,68	0,52	0,09	0,37	6,88
2004	4,3	1,91	0,67	0,47	0,57	0,43	8,35
2005	6,12	2,39	0,8	0,41	0,25	0,42	10,39
2006	8,17	2,96	0,92	0,49	0,32	0,41	13,27
2007	9,37	3,15	0,82	0,63	0,23	0,57	14,77
2008	4,78	1,44	0,34	0,19	0,17	0,29	7,21
2009	5,09	2,35	0,32	0,29	0,16	0,41	8,62
2010	7,75	2,94	0,67	0,57	0,08	0,22	12,23
2011	7,13	2,13	0,51	0,55	0,27	0,55	11,14
2012	7,91	1,65	0,82	0,77	0,07	0,53	11,75
2013	7,95	3,24	0,66	0,38	0,11	0,45	12,79
2014	5,99	1,75	0,51	0,37	0,13	0,45	9,21
2015	5,17	2,44	0,74	0,58	0,16	0,6	9,68
2016	5,29	1,75	0,38	0,39	0,09	0,24	8,14
průměr	6,07	2,47	0,8	0,52	0,21	0,51	10,59

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

Z pohledu peněžního vyjádření průměrný objem sběru za celé sledované období činí 4 023 mil. Kč. Z tabulky č. 3, která znázorňuje celkové množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa v ČR v mil. Kč lze vyčíst, že celkové objemy sběru jsou v posledních letech nadprůměrné. Na důvodu výše těchto hodnot se výrazně podílí i nárůst cen za lesní plody v průběhu 23 let včetně vlivu inflace.

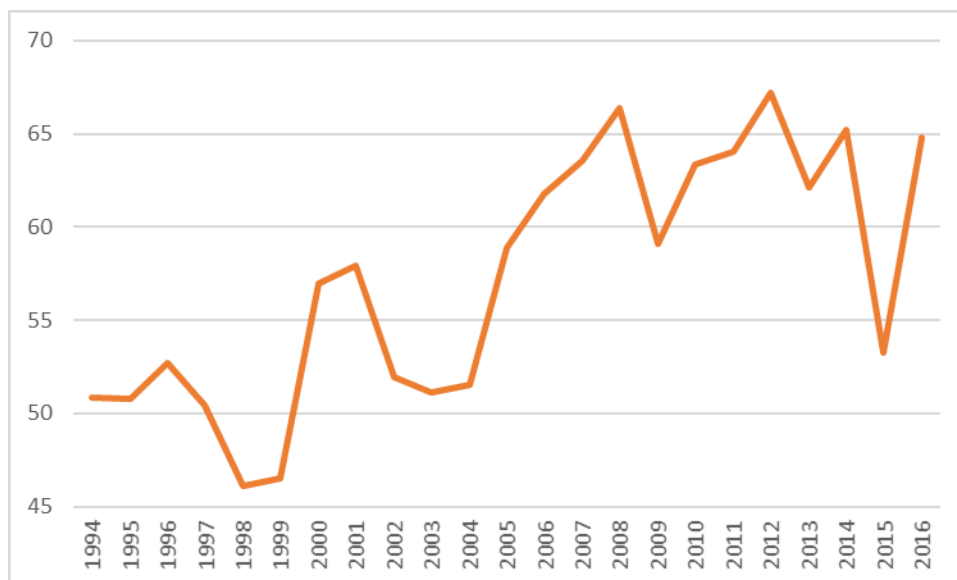
**Tabulka č. 3: Množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa
(v mil. Kč) v ČR**

roky	houby	borůvky	maliny	ostružiny	brusinky	bezinky	celkem
1994	1314	881	180	161	22	140	2698
1995	1658	1164	248	169	43	137	3419
1996	1082	456	173	129	42	113	1995
1997	1510	585	202	96	72	95	2560
1998	1578	727	260	138	51	118	2872
1999	1880	973	197	144	105	149	3448
2000	2087	628	290	218	66	72	3361
2001	2298	710	294	176	65	93	3636
2002	1922	821	261	162	89	111	3366
2003	1399	562	218	170	36	80	2465
2004	1420	538	198	138	194	102	2590
2005	2048	670	246	125	85	101	3275
2006	2677	849	257	130	103	103	4119
2007	3415	967	245	185	78	139	5029
2008	1968	430	106	63	71	57	2695
2009	2056	725	99	91	64	111	3146
2010	2950	920	215	187	35	63	4317
2011	4313	921	208	234	142	177	5995
2012	5241	762	422	382	45	222	7074
2013	5388	1484	329	182	69	209	7661
2014	4295	848	252	179	83	195	5851
2015	3523	1227	419	344	111	268	5890
2016	3589	851	237	219	64	101	5060
průměr	2592	813	242	175	75	129	4023

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

Vzhledem k výrazné dominanci sběru hub oproti ostatním plodinám byl vytvořen graf č. 1, který znázorňuje podíl sběru hub na celkovém množství nasbíraných lesních plodin návštěvníky lesa v ČR. Graf ukazuje, že i přesto, že podíl hub na sbíraných plodinách ve sledovaném období značně kolísá, zájem o sběr hub stále roste a houby jsou nejvýznamnější položkou ve sběru plodin realizovaném českými domácnostmi.

Graf č. 1: Podíl sběru hub (v %) na celkovém množství nasbíraných lesních plodin návštěvníky lesa v ČR

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

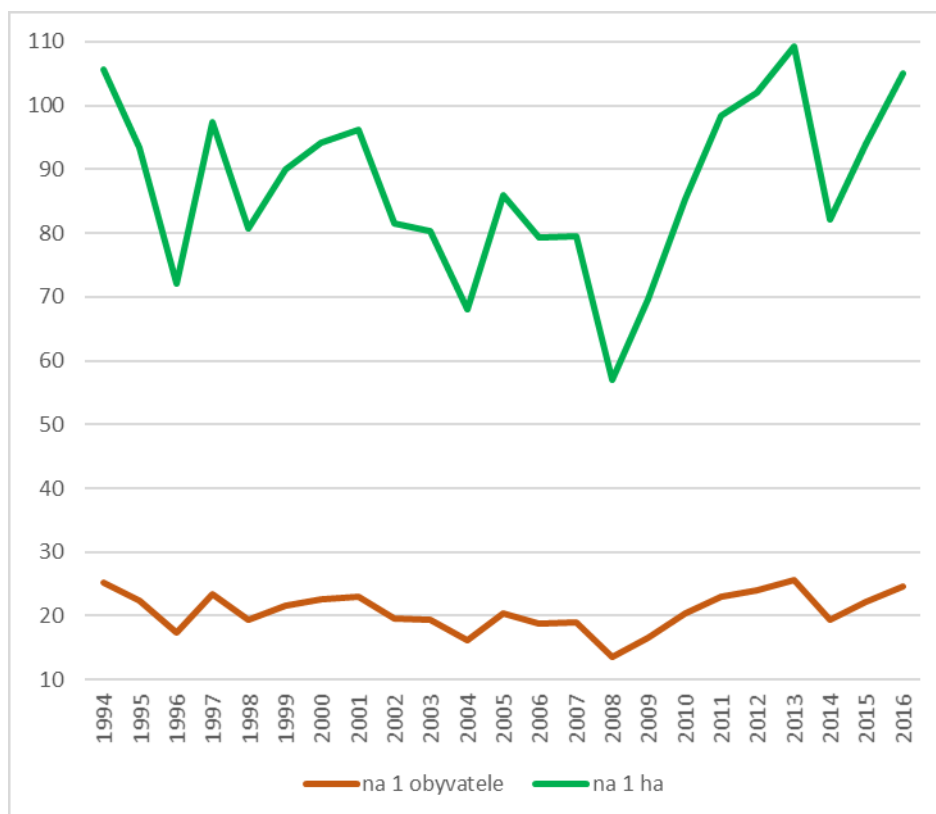
Intenzitu sběru uvedených lesních plodů a hub na jednotku plochy ovlivňuje nejenom intenzita sběru domácnostmi, ale i počet obyvatel připadající na jednotku výměry lesní půdy přístupné veřejnosti. Proto v intenzitě sběru plodin a hub existují značné rozdíly mezi kraji. V relativním pohledu na ČR se výrazně nadprůměrné množství plodin a hub na jednotku plochy nasbíralo na území Středočeského kraje, což se dá vysvětlit vlivem aktivity obyvatel hlavního města Prahy (Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství z roku 2016).

7.1.2 Návštěvnost lesa

Návštěvnost lesa v dlouhodobém průměru činí 20,8 návštěv na obyvatele a 87,3 návštěv/ha za celé sledované období (příloha č. 4 a graf č. 2). Oproti těmto údajům byla návštěvnost lesa v roce 2016 výrazně nadprůměrná. Návštěvnost byla 24,6 návštěv/obyvatele a 105,1 návštěv/ha. Nutno podotknout, že návštěvnost lesa je velmi výrazně diferenciována podle místa. Závisí nejen na dostupnosti lesů z velkých

sídel, přitažlivosti oblasti z hlediska cestovního ruchu a rekreace, vybavenosti či lesnatosti, ale právě i na výskytu lesních plodin a hub. Mezi kraji opět nadprůměrně dominuje návštěvnost lesů ve Středočeském kraji (Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství z roku 2016).

Graf č. 2: Návštěvnost lesa přístupného veřejnosti (počet návštěv za rok/obyvatele a počet návštěv za rok/ha) v ČR

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

7.2 Sociogeografická stratifikace „sběračů“

K výzkumu demografické, socioekonomické stratifikace a stratifikace podle životního stylu „sběračů“ byla využita výše zmiňovaná databáze CVVM.

Charakterizující proměnné, na které se výzkum zaměřil, byly: věk, pohlaví, dosažené vzdělání, rodinný stav, ekonomická aktivita respondenta, pozice v zaměstnání a osobní příjem.

Ze všech respondentů, kteří odpověděli na otázku týkající se sběru hub a plodin (celkem 3163), se jich tomuto fenoménu věnuje 58 % (1 834 respondentů).

V následujícím textu jsou prezentovány výsledky dle jednotlivých popisujících proměnných.

7.2.1 Věk

U této proměnné bylo možno využít 3 159 odpovědí respondentů, a jelikož věkové rozpětí se pohybovalo od 18 do 92 let, bylo nutné vytvořit kategorie. Bylo vytvořeno následujících 6 kategorií: 1) 18 – 24 let, 2) 25 – 34 let, 3) 35 – 44 let, 4) 45 – 54 let, 5) 55 – 64 let a 6) 65 let a více.

Z výsledků (tabulka č.4) vyplývá, že z celkových 1 831 „sběračů“ je jejich zastoupení v jednotlivých kategoriích poměrně vyrovnané. Ve čtyřech kategoriích je jejich celkové zastoupení od 17,1 % do 19,6 %. Jedinou kategorií, která vybočuje, je kategorie nejmladších respondentů ve věku 18 – 24 let, ve které je zastoupení všech sběračů pouhých 9 %.

Tabulka č. 4: Rozdělení sběračů hub a plodů podle věku

			Věk v letech						Celkem
			18 - 24	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	165	321	358	315	359	313	1831
		% "sběračů"	9,0%	17,5%	19,6%	17,2%	19,6%	17,1%	100,0%
		% podle věku	47,1%	55,6%	62,3%	60,5%	66,7%	52,3%	58,0%
	NE	počet	185	256	217	206	179	285	1328
		% "nesběračů"	13,9%	19,3%	16,3%	15,5%	13,5%	21,5%	100,0%
		% podle věku	52,9%	44,4%	37,7%	39,5%	33,3%	47,7%	42,0%
Celkem		počet	350	577	575	521	538	598	3159
		% podle věku	11,1%	18,3%	18,2%	16,5%	17,0%	18,9%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

Test pomocí chí kvadrát testu mohl být použit, neboť obě jeho podmínky byly splněny. Pomocí testu bylo zjištěno, že jednotlivé věkové kategorie věku jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,001$). Platí zde tedy alternativní hypotéza, že podíly jednotlivých věkových kategorií se liší. Korigovaný koeficient kontingence podle Pearsona vyšel 0,123. Statisticky významná odlišnost byla pomocí reziduálních hodnot zjištěna u věkové kategorie 18 – 24 let a 55 – 64 let. Sběračů ve věkové kategorii 18 – 24 let bylo v tomto výzkumu výrazně méně než se očekávalo. Naopak

sběračů ve věku 55 – 64 let bylo signifikantně více na rozdíl od předpokladu. Tabulka č. 5 znázorňuje očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle věku.

Tabulka č. 5: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle věku

			Věk v letech						Celkem
			18 - 24	25 - 34	35 - 44	45 - 54	55 - 64	65+	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	165	321	358	315	359	313	1831
		předpokládaný počet	203	334	333	302	312	347	1831
		standardizované reziduum	-2,66	-0,73	1,35	0,75	2,67	-1,81	
	NE	počet	185	256	217	206	179	285	1328
		předpokládaný počet	147	243	242	219	226	251	1328
		standardizované reziduum	3,12	0,86	-1,59	-0,88	-3,14	2,12	
Celkem		počet	350	577	575	521	538	598	3159
		předpokládaný počet	350	577	575	521	538	598	3159

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.2.2 Pohlaví

U proměnné pohlaví bylo možné využít 3 162 odpovědí respondentů. Z tabulky č. 6 lze vyčíst, že ze vzorku všech sběračů je 54,7 % žen a 45,3 % je mužů. Při zaměření se na obě pohlaví lze mezi nimi vidět větší rozdíl. Zatímco ze všech dotazovaných mužů se sběru věnuje 53,8 %, u žen je toto číslo 62,1 %.

Test pomocí chí kvadrát testu mohl být použit, neboť obě jeho podmínky byly opět splněny. Testem bylo zjištěno, že kategorie pohlaví jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,001$). Platí alternativní hypotéza, zastoupení obou pohlaví je signifikantně rozdílné. Kontingenční koeficient vyšel 0,084. Síla vztahu je velmi slabá. Statisticky významná odlišnost vyšla u obou pohlaví. Očekávalo se, že mezi muži bude signifikantně více sběračů, naopak sběraček žen se očekávalo signifikantně méně. Předpokládané a reálné rozdělení sběračů podle pohlaví lze vidět v tabulce č. 7.

Tabulka č. 6: Rozdělení sběračů hub a plodin podle pohlaví

			Pohlaví		Celkem
			muž	žena	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	Počet	831	1003	1834
		% "sběračů"	45,3%	54,7%	100,0%
		% podle pohlaví	53,8%	62,1%	58,0%
	NE	Count	715	613	1328
		% "nesběračů"	53,8%	46,2%	100,0%
		% podle pohlaví	46,2%	37,9%	42,0%
Celkem		Počet	1546	1616	3162
		% podle pohlaví	48,9%	51,1%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

Tabulka č. 7: Předpokládané a reálné rozdělení sběračů podle pohlaví

			Pohlaví		Celkem
			muž	žena	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	831	1003	1834
		předpokládaný počet	897	937	1834
		standardizované reziduum	-2,19	2,15	
	NE	počet	715	613	1328
		předpokládaný počet	649	679	1328
		standardizované reziduum	2,58	-2,52	
Celkem		počet	1546	1616	3162
		předpokládaný počet	1546	1616	3162

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.2.3 Dosažené vzdělání

U proměnné týkající se nejvyššího dosaženého vzdělání bylo možno pracovat se 3 155 odpověďmi. U této proměnné bylo nutné opět vytvořit nové kategorie. Z původních 9 z nich vznikly pro tento výzkum 4: základní – neúplné základní a základní vzdělání; střední vzdělání bez maturity a vyučení; střední vzdělání s maturitou a vyšší odborné školy s vysokými školami (i s bakalářským stupněm vzdělání). Z výsledků (tabulka č. 8) plyne, že největší podíl sběračů dosáhl

maximálně středního vzdělání. Ze všech 1 829 sledovaných „sběračů“ je jich 36,9 % se vzděláním středním bez maturity nebo vyučením a 34 % se vzděláním středním s maturitou. Následují respondenti v kategorii s nejvyšším dosaženým vzděláním (tzn. VOŠ, bakalářské vzdělání a VŠ) s celkovým podílem sběračů 16,5 %. Úplně nejmenší podíl na celkovém počtu sběračů mají respondenti s neúplným základním a základním vzděláním – 12,7 %. Co se týče podílu „sběračů“ a „nesběračů“ v rámci každé kategorie, u obou kategorií se středním vzděláním (bez maturity a vyučení a s maturitou) a u VOŠ, bakalářského vzdělání a VŠ bylo kolem zhruba 60 % „sběračů“. Toto je zásadnější zjištění, než podíly z celkového počtu „sběračů“, protože kategorie VOŠ, bakalářské vzdělání a VŠ se na celkovém počtu všech respondentů podílí jen z 16 %. U respondentů s neúplným základním a základním vzděláním se v rámci této kategorie nadpoloviční většina sběru nevěnuje vůbec.

Tabulka č. 8 Rozdělení sběračů hub a plodin podle výše dosaženého vzdělání

			Dosažené vzdělání				
			Neúplné základní, základní	střední bez matu- rity a vyučení	střední s maturitou	VOŠ, bakalářské a VŠ	Celkem
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	Počet	232	674	622	301	1829
		% "sběračů"	12,7%	36,9%	34,0%	16,5%	100,0%
		% podle vzdě- lání	46,6%	60,4%	60,0%	59,5%	58,0%
	NE	Počet	266	441	414	205	1326
		% "nesběra- čů"	20,1%	33,3%	31,2%	15,5%	100,0%
		% podle vzdě- lání	53,4%	39,6%	40,0%	40,5%	42,0%
Celkem		Počet	498	1115	1036	506	3155
		% podle vzdě- lání	15,8%	35,3%	32,8%	16,0%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

Obě podmínky pro použití chí kvadrát testu byly splněny a testování dopadlo následovně. Jednotlivé kategorie sběračů podle nejvyššího dosaženého vzdělání jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,001$). Opět tedy platí alternativní hypotéza, že podíly kategorií se liší. Korigovaný koeficient kontingence vyšel 0,1. Statisticky významná odlišnost byla zjištěna jen u jedné kategorie, a to u kategorie neúplného a základního

vzdělání. Zde se očekával signifikantně větší počet sběračů. Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle výše dosaženého vzdělání lze vidět v tabulce č. 9.

Tabulka č. 9: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle výše dosaženého vzdělání

			Dosažené vzdělání				Celkem
			(neúplné) základní	střední bez matu- rity a vyučení	střední s maturitou	VOŠ, bakalářské a VŠ	
Získává potravinu – sběr hub, plodů	ANO	počet	232	674	622	301	1829
		předpokládaný počet	289	646	601	293	1829
		standardizované reziduum	-3,34	1,09	0,87	0,45	
	NE	počet	266	441	414	205	1326
		předpokládaný počet	209	469	435	213	1326
		standardizované reziduum	3,92	-1,28	-1,03	-0,53	
Celkem		počet	498	1115	1036	506	3155
		předpokládaný počet	498	1115	1036	506	3155

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.2.4 Rodinný stav

Vztah mezi sběrem hub a plodin a rodinným stavem znázorňuje tabulka č. 10. Největší podíl sběračů (56,1 %) tvoří ženatí muži, vdané ženy či lidé v registrovaném partnerství. Je nutné podotknout, že tato skupina je ve sledovaném vzorku nejpočetnější, nicméně i v rámci samotné skupiny zde byl největší podíl sběračů (64,1 %) ze všech skupin.

Co se týče samotného testování, chí kvadrát test mohl být znovu použit a bylo opět zjištěno, že kategorie, tentokrát kategorie podle rodinného stavu, jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,001$). Platí alternativní hypotéza. Podíly jednotlivých kategorií se signifikantně liší. Kontingenční koeficient vyšel opět malý 0,130. Ke statisticky významným odlišnostem došlo u kategorie svobodných a u kategorie ženatých, vdaných či v registrovaném partnerství. Zatímco u kategorie svobodných se očekával signifikantně větší podíl sběračů u kategorie ženatých, vdaných či

v registrovaném partnerství se očekával signifikantně menší podíl jednotlivců, kteří se sběru věnují. Výsledky ohledně předpokládaných a očekávaných počtech v jednotlivých kategoriích vytvořených podle rodinného stavu lze vidět v tabulce č. 11.

Tabulka č. 10: Rozdělení sběračů hub a plodin podle rodinného stavu

			Rodinný stav				
			svobodný, svobodná	ženatý, vda- ná (registro- vané part- nerství)	rozvedený, rozvedená	vdovec, vdova	Celkem
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	Počet	437	1028	227	142	1834
		% "sběračů"	23,8%	56,1%	12,4%	7,7%	100,0%
		% podle rod. stavu	49,4%	64,1%	56,3%	52,8%	58,0%
	NE	Počet	447	576	176	127	1326
		% "nesběračů"	33,7%	43,4%	13,3%	9,6%	100,0%
		% podle rod. stavu	50,6%	35,9%	43,7%	47,2%	42,0%
Celkem		Počet	884	1604	403	269	3160
		% podle rod. stavu	28,0%	50,8%	12,8%	8,5%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

Tabulka č. 11: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle rodinného stavu

			Rodinný stav				Celkem
			svobodný, svobodná	ženatý, vda- ná (registro- vané part- nerství)	rozvedený, rozvedená	vdovec, vdova	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	437	1028	227	142	1834
		předpokládaný počet	513	931	234	156	1834
		standardizované reziduum	-3,36	3,18	-0,45	-1,13	
	NE	počet	447	576	176	127	1326
		předpokládaný počet	371	673	169	113	1326
		standardizované reziduum	3,95	-3,74	0,53	1,33	
Celkem		počet	884	1604	403	269	3160
		předpokládaný počet	884	1604	403	269	3160

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.2.5 Ekonomická aktivita

Pro analýzu sběračů podle ekonomické aktivity bylo využito 3 140 odpovědí. Většinu sběračů (60,8 %) tvoří ekonomicky aktivní obyvatelstvo. Závislost sběru hub a plodin na ekonomické aktivitě znázorňuje tabulka č. 12.

Tabulka č. 12: Rozdělení sběračů hub a plodin podle ekonomické aktivity

			Ekonomická aktivita (EA)		Celkem
			neaktivní	aktivní	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	Počet	714	1109	1823
		% "sběračů"	39,2%	60,8%	100,0%
		% podle EA	56,0%	59,5%	58,1%
	NE	Počet	562	755	1317
		% "nesběračů"	42,7%	57,3%	100,0%
		% podle EA	44,0%	40,5%	41,9%
Celkem		Počet	1276	1864	3140
		% podle EA	40,6%	59,4%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

Test pomocí chí kvadrát testu mohl být použit, neboť obě jeho podmínky byly splněny. Pomocí testu bylo zjištěno, že jednotlivé obě kategorie ekonomické aktivity jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,05$). Platí zde tedy alternativní hypotéza, že podíly kategorií se liší. Korigovaný koeficient kontingence podle Pearsona vyšel 0,035. U této proměnné nebyly zjištěny žádné statisticky významné odlišnosti. Dokládá to tabulka č. 13, která znázorňuje očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle jejich ekonomické aktivity.

Tabulka č. 13: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle ekonomické aktivity

			Ekonomická aktivita (EA)		Celkem
			neaktivní	aktivní	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	714	1109	1823
		předpokládaný počet	741	1082	1823
		standardizované reziduum	-0,99	0,82	
	NE	počet	562	755	1317
		předpokládaný počet	535	782	1317
		standardizované reziduum	1,16	-0,96	
Celkem		počet	1276	1864	3140
		předpokládaný počet	1276	1864	3140

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.2.6 Pozice v zaměstnání

U této proměnné bylo z původních 15 kategorií vytvořeno 7 nových. Bylo použito odpovědí celkem 2 043 respondentů, z čehož 1 168 z nich byli sběrači. Z výsledkové tabulky č. 14 lze vyčíst, že nejčastějšími sběrači hub a plodin jsou nepracující důchodci. Tvoří 24,8 % všech „sběračů“. Ve všech pozicích v zaměstnání jsou výsledky podobné. Sběru se věnuje od 55 % do 61,3 % lidí z každé kategorie kromě jedné. Nejslabší zájem o sběr je opět mezi mladšími lidmi, tedy studenty a uční. Z nich se sběru věnuje 45,1 % respondentů.

Tabulka č. 14: Rozdělení sběračů hub a plodin podle pozice v zaměstnání

			pozice v zaměstnání							
			student, učeň	nepracující dů- chodce	nezaměstnaný, v domácnosti, na mateřské dovolené	OSVČ	úředník, pracov- ník ve službách, obchodník	dělník	odborný zaměst- nanec, vedoucí pracovník	Celkem
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	64	290	122	122	200	168	202	1168
		% "sběračů"	5,5%	24,8%	10,4%	10,4%	17,1%	14,4%	17,3%	100,0%
		% podle pozice	45,1%	56,1%	58,1%	55,0%	61,3%	60,6%	57,9%	57,2%
	NE	počet	78	227	88	100	126	109	147	875
		% "nesběračů"	8,9%	25,9%	10,1%	11,4%	14,4%	12,5%	16,8%	100,0%
		% podle pozice	54,9%	43,9%	41,9%	45,0%	38,7%	39,4%	42,1%	42,8%
Celkem		počet	142	517	210	222	326	277	349	2043
		% podle pozice	7,0%	25,3%	10,3%	10,9%	16,0%	13,6%	17,1%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

Test pomocí chí kvadrát testu mohl být použit, obě jeho podmínky byly splněny. Pomocí testu bylo zjištěno, že jednotlivé kategorie dané pozicí v zaměstnání jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,05$). Platí zde tedy alternativní hypotéza, že podíly jednotlivých kategorií podle pozice se liší. Koeficient kontingence vyšel 0,08. Statisticky významná odlišnost byla pomocí reziduálních hodnot zjištěna pouze u kategorie student, učeň. U této kategorie se očekával signifikantně nižší zájem o sběr plodin. Přehledné výsledky o očekávaném a pozorovaném rozdělení sběračů znázorňuje tabulka č. 15.

Tabulka č 15: Očekávané a pozorované rozdělení sběračů podle pozice v zaměstnání

			pozice v zaměstnání							Celkem
			student, učeň	nepracující důchodce	nezaměstnaný, v domácnosti, na mateřské dovolené	OSVČ	úředník, pracovník ve službách, obchodník	dělník	odborný zaměstnanec, vedoucí pracovník	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	64	290	122	122	200	168	202	1168
		předpokládaný počet	81	296	120	127	186	158	200	1168
		standardizované residuum	-1,91	-0,32	0,18	-0,44	1,00	0,77	0,18	
	NE	počet	78	227	88	100	126	109	147	875
		předpokládaný počet	61	221	90	95	140	119	149	875
		standardizované residuum	2,20	0,37	-0,20	0,50	-1,15	-0,88	-0,20	
Celkem		počet	142	517	210	222	326	277	349	2043
		předpokládaný počet	142	517	210	222	326	277	349	2043

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.2.7 Osobní příjem

U této proměnné byly vytvořeny 4 kategorie. Respondenti, kteří neodpověděli nebo dokonce odmítli odpovědět nebyli do testu zahrnuti. Bylo použito 2 331 odpovědí, přičemž 1 359 z těchto respondentů se zabývá sběrem hub a plodů. Z výsledné tabulky č. 16 nelze vyčíst, že by některá z kategorií vymezená na základě výše osobního příjmu procentuálně převyšovala ostatní v množství sběračů. U všech věkových kategorií se podíl sběračů pohybuje od 54,9 % do 61,9 %. Z důvodu rozdílného množství respondentů v rámci kategorií se na celkovém podílu sběračů nejvíce podílí kategorie s osobním měsíčním příjmem 15 000 – 23 999 Kč s 34,1 %. Naopak nejméně se na celkovém množství sběračů podílí kategorie s osobním měsíčním příjmem 24 000 Kč a více s 11,8 %.

Tabulka č. 16: Rozdělení sběračů hub a plodin podle osobního příjmu

			Měsíční osobní příjem v Kč				Celkem
			0 - 10 999	11 000 - 14 999	15 000 - 23 999	24 000 a více	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	374	360	464	161	1359
		% "sběračů"	27,5%	26,5%	34,1%	11,8%	100,0%
		% podle příjmu	54,9%	58,8%	61,9%	55,9%	58,3%
	NE	počet	307	252	286	127	972
		% "nesběračů"	31,6%	25,9%	29,4%	13,1%	100,0%
		% podle příjmu	45,1%	41,2%	38,1%	44,1%	41,7%
celkem		počet	681	612	750	288	2331
		% podle příjmu	29,2%	26,3%	32,2%	12,4%	100,0%

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

I u poslední sledované proměnné mohl být chí kvadrát test použit. Bylo jím zde zjištěno, že kategorie podle výše osobního příjmu jsou signifikantně rozdílné ($p < 0,05$). Alternativní hypotéza říká, že podíly jednotlivých kategorií podle osobního příjmu se signifikantně liší. Kontingenční koeficient vyšel 0,058. Síla vztahu je tedy velmi slabá. U této kategorie nedošlo k žádným statisticky významným odlišnostem. Dokazuje to tabulka č. 17.

Tabulka č. 17: Očekávané a pozorované rozdělení podle osobního příjmu

			Měsíční osobní příjem v Kč				Celkem
			0 - 10 999	11 000 - 14 999	15 000 - 23 999	24 000 a více	
Získává potraviny – sběr hub, plodů	ANO	počet	374	360	464	161	1359
		předpokládaný počet	397	357	437	168	1359
		standardizované reziduum	-1,16	0,17	1,28	-0,53	
	NE	počet	307	252	286	127	972
		předpokládaný počet	284	255	313	120	972
		standardizované reziduum	1,37	-0,20	-1,51	0,63	
celkem		počet	681	612	750	288	2331
		předpokládaný počet	681	612	750	288	2331

Zdroj: databáze CVVM 2014, 2015 a 2017; vlastní zpracování

7.3 Kulturní kontext sběru plodin

Pro zjišťování kulturního kontextu a toho, jaké jsou motivace a praktiky „sběračů“, byly využity informace získané z terénního šetření, konkrétně z realizovaných rozhovorů. Rozhovory se díky výsledkům zjištěných ze Zprávy stavu lesa a lesního hospodářství z roku 2016, ze kterých plynula jasná dominance sběru hub nad ostatní plodinami, zaměřily pouze na sběrače hub. V rámci rozhovorů byly zjišťovány i informace o demografické či socioekonomické stratifikaci sběračů, to hlavně z důvodů vysvětlení motivů a praktik respondentů a také jako důkaz toho, že se jednalo o různorodý vzorek respondentů.

Na základě zodpovězených otázek a obsáhlosti odpovědí na ně bylo vytvořeno 9 kategorií pro vyhodnocení nabytých poznatků. Celkem bylo pořízeno 24 rozhovorů, přičemž u jednotlivých kategorií se vyskytuje celkově více odpovědí z důvodu toho, že každý respondent mohl uvést více možností k dané problematice.

7.3.1 Kategorie pro vyhodnocení rozhovorů

Pro vyhodnocení rozhovorů byly na základě blízkosti některých témat a pro lepší interpretaci odpovědí vytvořeny následující kategorie:

1) Typ sbíraných plodin

U této kategorie byli respondenti dotazováni na plodiny, které sbírají. Jelikož se jednalo o případovou studii houbařů, všichni tedy uvedli, že preferují sběr hub. Někteří se rozpovídali i o jednotlivých konkrétních druzích hub, které sbírají.

„... no, tady tyhle ty panský hříbky, žejo, pak bedly, klouzky, křemenáče, ...“
(respondent 10)

Někteří se snažili co nejpresněji vyjmenovat různé druhy, které sbírají, jiní naopak laicky uvedli, že sbírají ty houby, které mají žlutá bříska či *„žlutý molitan“*.

Všichni respondenti bez výjimky odpovídali, že sbírají jen ty houby, které bezpečně poznají a nepouštějí se do experimentů.

„My toho moc nesbíráme, v zásadě jenom to, co známe, a to houby hříbovitě řekněme, a maximálně tak ještě bedlu nějakou anebo muchomůrku růžovou, jinak se nepouštíme do větších akcí.“ (respondent 18)

10 z dotazovaných sbírá i drobné plody, přičemž nejoblíbenější jsou ostružiny, které preferuje 8 sběračů. U plodů byla častá odpověď, že plody sbírají, jen když na ně náhodou narazí, a i v tomto případě sbírají velmi málo. Respondent č. 16 uvedl, že plody sbírá *„tak do pusy akorát“*. Respondent č. 10 vysvětlil, že v Klánovickém lese borůvky hojně ani nerostou.

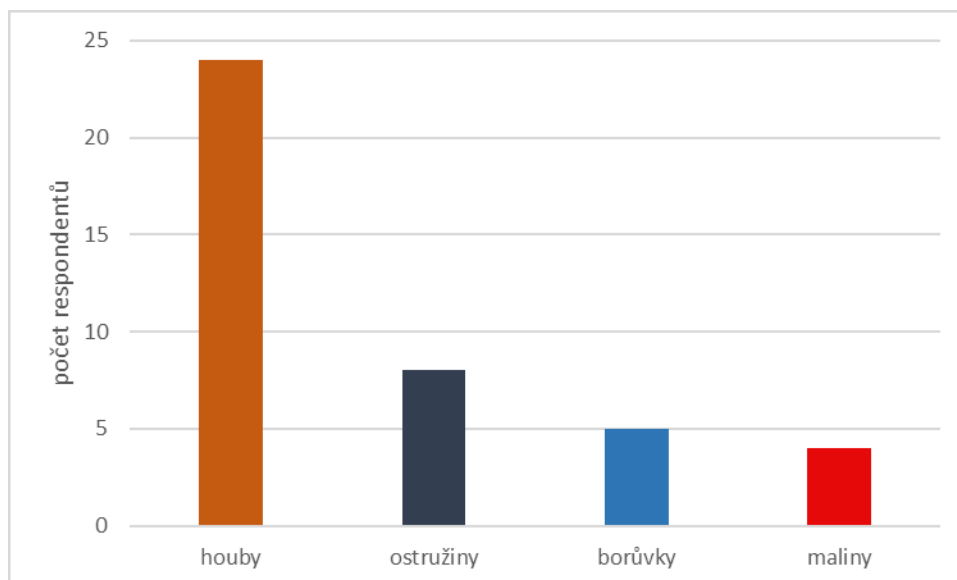
2 respondenti uvedli i sběr kopřiv, šípku či bezového květu. Jiní 2 zdůraznili sběr dřeva, suchých větví, chvojí, žaludů a šišek.

„Sbíráme nejenom teda houby (hříby, kozáky, podborováky a babky, pokud nejsou červavé), ale i teda jako ostružinu, borůvku aj. a samozřejmě jelikož teda bydlíme jaksí vedle lesa, tak topíme dřevem a sbíráme teda odpadní dřevo, větve a jaksí po dohodě s hajným nebo s majitelem i suché stromy a podobně. A používáme to na otop teda rodinného domku.“ (respondent 1)

Při doplňující otázce, zda nesbírají i bylinky, mnohdy odpověděli, že si je sami pěstují.

V grafu č. 3 jsou znázorněny nejčastěji sbírané plodiny podle odpovědí respondentů.

Graf č. 3: Nejčastěji sbírané plodiny podle počtu respondentů

Zdroj: vlastní terénní šetření i zpracování

2) Frekvence sběru

Co se týče kategorie frekvence sběru hub, odpovědi se poněkud různily. Pro sběrače je zásadní, jak úrodná je sezona. Pokud houby rostou hojně, 6 dotazovaných uvedlo, že v sezoně chodí na sběr dokonce denně.

„... no, pokud jsem takhle doma, tak chodím skoro každý den, když rostou, to je hobby, ..., jak rostou, tak hned jdu, to sbírám furt.“ (respondent 10)

Dalších 7 respondentů se v sezoně na sběr vypraví přibližně 8x – 16x. Dva z těchto respondentů uvádějí, že ještě více se věnují lovu. Respondent č. 4 je vášnivý rybář a tvrdí: *„Více chodím na ryby, včera jsem nic nechytl, tak dneska snad donesu.“* Respondent č. 24 zase uvádí: *„Já většinou chodím do polí s flintou spíš.“*

Jiných 10 dotazovaných už chodí méně často. Uvádí frekvenci 1x – 5x za rok.

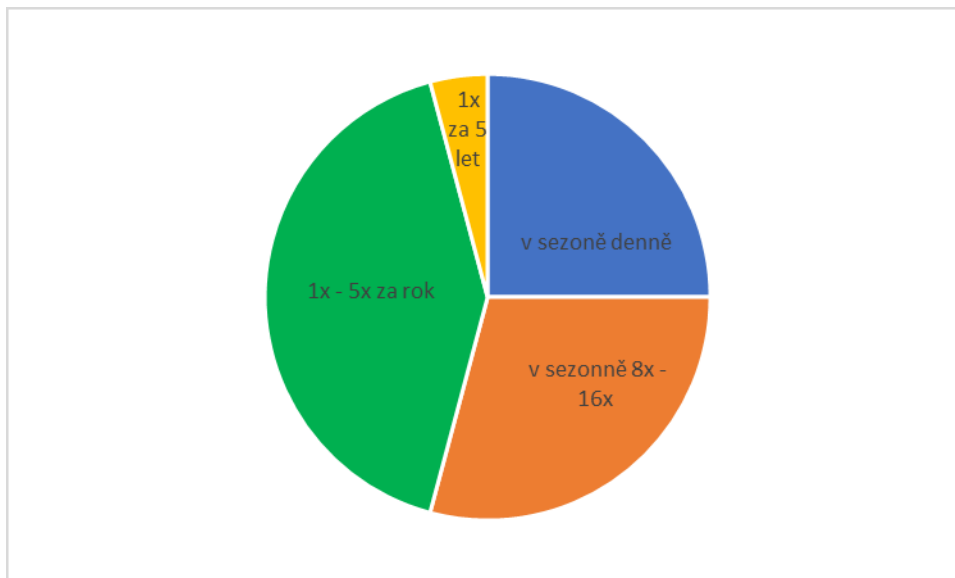
„Jak často chodíme? Moc ne. Jestli nám to vyjde 3x za rok, tak jsme rádi.“ (respondent 18)

Respondent č. 22 vysvětluje, že *„na houby by člověk chodil, kdyby měl víc času.“*

Jeden respondent dokonce uvedl, že za posledních přibližně 5 let byl jednou.

Podíly jednotlivých kategorií frekvencí sběru hub znázorňuje graf č.4.

Graf č. 4: Podíly jednotlivých kategorií frekvencí sběru hub

Zdroj: vlastní terénní šetření i zpracování

3) Využití plodin

K vytvoření této kategorie byly využity odpovědi týkající se využití nasbíraného materiálu. Jelikož všichni respondenti byli houbaři, tak také všichni odpověděli, že nasbírané plodiny využívají ke konzumaci. Mezi nejčastější formy úpravy hub patřilo sušení, nakládání a smažení.

„Houby využíváme jenom na vaření a jenom pro vlastní spotřebu. Víc toho ani nenajdeme.“ (respondent 16)

Někteří respondenti se velmi rozpovídali a vyprávěli i o tom, k čemu využijí dnešní „úlovek“. Například respondent č. 10 řekl: *„Dneska zrovna budu dělat fleky s houbami. Ještě mám ze včerejška várku, to akorát bude na oběd.“*

Jeden dotazovaný využívá dřevo na otop a jeden respondent využívá nalezeného materiálu i pro dekorativní účely.

„V zimě vlastně, když se dělají věnce, tak sbíráme s dětma chvojí, dřevo, žaludy, šišky a tak.“ (respondent 14)

Všichni dotazovaní sbírají plodiny jen pro vlastní spotřebu, a to také z důvodu množství, které najdou.

Zajímavé bylo zjištění, že dva respondenti z nalezených plodin vytváří dárky pro své blízké.

„... nakládání, smaženice, sušení, ..., dáváme to jako vánoční dárky každé rok.“ (respondent 12)

4) Motivace pro sběr

Kategorie týkající se důvodů a motivací sběru byla pro tento výzkum asi nejdůležitější a i respondenti se o ní velmi často nejvíce rozpovídali. Předpoklad, že sběr v českých podmínkách není otázkou chudoby nebo strategií získávání potravin z důvodu jejich nedostatku se potvrdil.

Pro 16 dotazovaných je zásadní motivací procházka a pohyb. Z celkového počtu respondentů je konzumace motivací pro 10 z nich. Nicméně jedinou motivací je samotná konzumace jen pro jednoho respondenta. Jeden respondent uvedl tuto motivaci společně s rekreací a 8 respondentů motivuje současně pohyb a procházka a sekundárně i sběr a následná konzumace hub.

„Je to jaksi spojené s pohybem, procházkou, jo, a potom je to i praktická věc, že se to teda jí.“ (respondent 1)

„Máme rádi houby, rádi je jíme a taky procházka na čerstvém vzduchu s dětmi.“ (respondent 18)

Pro 8 respondentů jde o zábavu a zajímavost.

„Jak to takhle najdu, tak mi to udělá radost na celý den.“ (respondent 10)

„Spíš je to taková zajímavost pro děti, není to primárně ten sběr hub, ale podívat se do lesa a při té příležitosti si klidně nasbíráme nějaký houby.“ (respondent 15)

Respondent č. 10 se rozpovídá i o tradici houbaření v Česku. Doslova tvrdí, že sběr hub *„je hobby, je to český sport.“*

Podle 7 sběračů se jedná o způsob relaxace a odpočinku, přičemž důležitým aspektem je pro respondenty čerstvý vzduch, energie lesa a klid, který v městě plném lidí nemají.

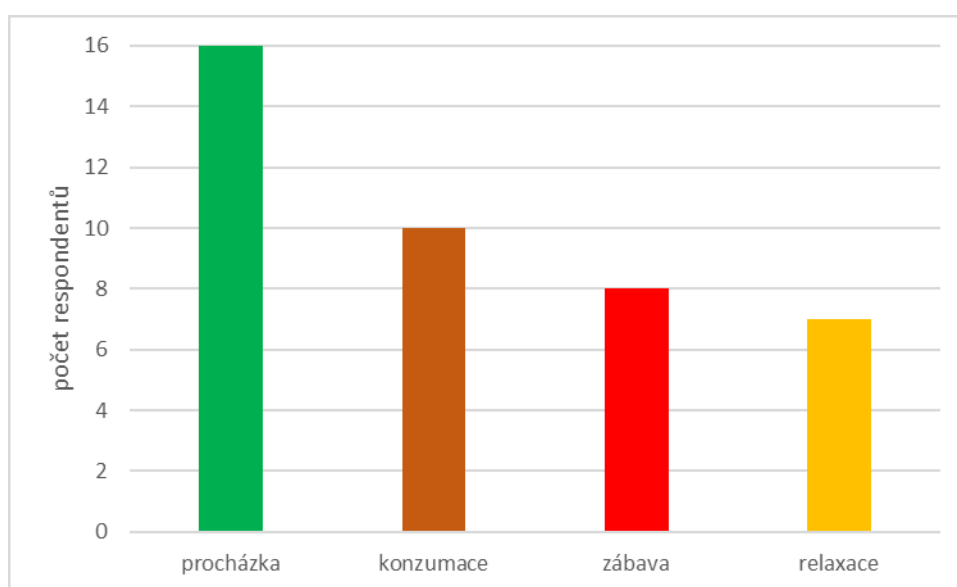
„Projdete se lesem, je to příjemný, všude to tady krásně voní, člověk si tu odpočine a nasbíráte si něco, co si pak můžete uvařit.“ (respondent 23)

„Načerpát pozitivní energii v lese, bez lidí, i když tady je už víc lidí jak hub, ale aspoň trochu.“ (respondent 14)

Jeden respondent uvádí, že je pro něj sběr tak trochu adrenalinem, zda „najde či nenajde.“ Pro jiného respondenta je sběr hub dokonce vášní.

Četnosti hlavních motivací, které respondenti uvedli, znázorňuje graf č. 5.

Graf č. 5: Nejčastější motivace ke sběru hub podle počtu sběračů

Zdroj: vlastní terénní šetření i zpracování

5) Získávání informací o plodinách

23 respondentů z 24 uvedlo, že se se sběrem hub seznámilo už v útlém mládí a základní informace získali od rodičů nebo prarodičů.

Mnozí z nich se při tom zasnili a rozpovíдали o svém dětství. Vzpomínali například, jak jezdili k babičkám a dědečkům na prázdniny a chodili na houby.

„Rozhodně nás k tomu vedli rodiče a prarodiče. Protože jaksi prarodiče bydleli u lesa a pokavad teda jako dítě člověk k nim jezdil na prázdniny nebo tak, tak nás dědeček s babičkou učili znát houby, abychom rozpoznali jedlé a nejedlé.“ (respondent 1)

Jiný respondent s rodinou sázel v lese stromky, a přitom se naučil poznávat houby.

„Táta pracoval v lese. Chodili jsme sázet stromky, a tak nás učil i houby.“
(respondent 14)

Jeden respondent dokonce vyrůstal na hájence. Dětství tedy bylo nejdůležitějším obdobím pro získávání znalostí o sběru. Pouze jeden respondent uvádí, že s touto činností začal sám od sebe až v dospělém věku.

Zmínka o sběru hub a plodin v USA zazněla i při rozhovorech v Klánovickém lese. Jeden respondent vyprávěl o praktikách v USA díky tomu, že jeho žena odtamtud pochází.

„Mě k tomu přivedli rodiče, moji manželku nikdo, protože je z Ameriky. Tak tam se houby nesbírají, ale naučila se to tady, přivedl jsem ji k tomu já.“
(respondent 8)

Z těchto informací také plyne, že respondenti nyní už nové informace nepotřebují nikde jinde získávat. To uvedlo 12 z nich.

V 7 případech dotazovaní uvedli jako zdroj dalších informací využívání internetu, a to nejčastěji při nejistotě znalosti nalezených hub.

„Tak akorát když si nejsme jistý, tak hledáme na internetu, jestli je to správná houba.“ (respondent 16)

6 dotazovaných zmiňuje klasický způsob získávání informací z literatury – z knih a atlasů hub.

„Nejlepší je atlas hub anebo přes rodinu. Ti řeknou nejlíp, co je jedlý, protože se tím zabývají celý život.“ (respondent 23)

Respondent č. 17 s vtipem dodává, že jeho znalosti vyplývají z dlouholeté praxe: *„Když jsem to snědl a nic se mi nestalo, tak jsem v tom pokračoval.“* Vzápětí ale dodává, že se nepouští do sběru hub, které stoprocentně nezná.

Jeden dotazovaný uvedl moderní přístup k sběru hub, a to používání mobilní aplikace. Jiný zmiňuje získání informací mimo jiné i z televizní reportáže.

„No, tak občas se člověk podívá do atlasu na ty houby nebo někde z nějaké televizní reportáže, tak to taky...“ (respondent 22)

6) Předávání znalostí a sdílení informací

Co se týče dalšího předávání zkušeností a znalostí, tak 17 dotazovaných uvádí, že své znalosti předává dále. Všichni byli velice skromní a uváděli, že nemají moc co předávat, ale pokud je zájem, snaží se.

„No tak pokud mě někdo poslouchá, tak určitě si z toho něco vezme, když ne, tak se nedá nic dělat.“ (respondent 22)

„Znalostí je tak poskromnu, že není co předávat, snad jen těm dětem.“ (respondent 18)

Zbylých 7 respondentů se o své znalosti s nikým dalším nedělí.

„Vlastně ani nepředávám, není komu, zatím.“ (respondent 23)

Respondenti většinou uvádí, že po úspěšném sběru se rádi chlubí, a to nejenom v rodině (jako většina z nich), ale i v hospodě, v místní skupině houbařů či na facebooku.

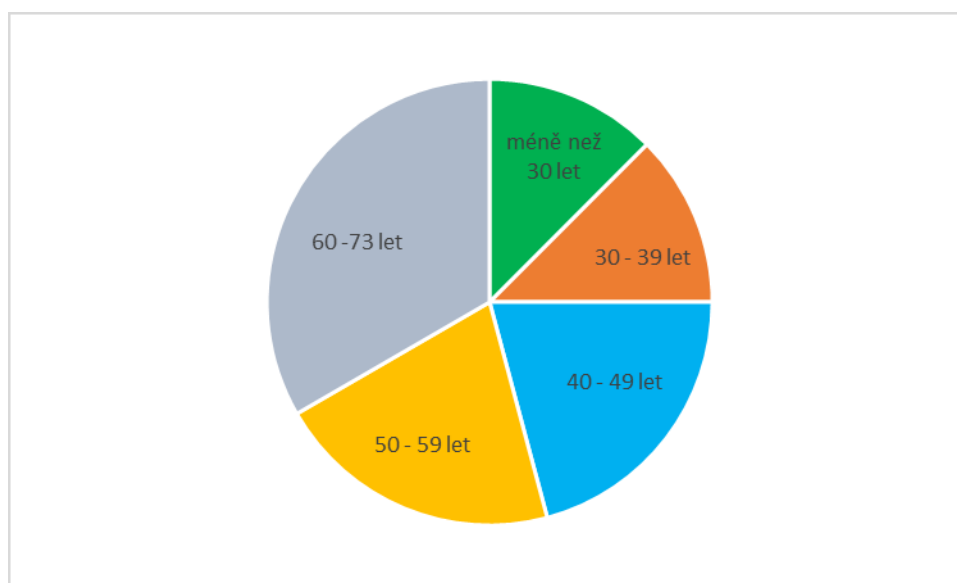
Tato informace o předávání znalostí byla pro výzkum důležitá z hlediska budoucího vývoje sledovaného fenoménu. Ze získaných informací se dá usuzovat, že tradice sběru hub v Česku přetrvá i do dalších let.

7) Demografická a socioekonomická charakteristika respondentů

Významným výsledkem případové studie byl i fakt, že fenoménu sběru plodin se zabývají lidé napříč generacemi, což dokazuje, že tradice sběru je u nás velmi silná. V tomto výzkumu se sice vyskytovalo o něco více starších respondentů, to ale souvisí i s tím, že rozhovory byly dělány jen s dospělými osobami a děti, které velmi často chodily sbírat v doprovodu svých rodičů, nebyly předmětem studie.

V této studii bylo dotazováno nejvíce lidí (konkrétně 8) ve věku 60 – 73 let. Dalších 5 respondentů se pohybovalo v rozpětí 50 – 59 let. Po 5 respondentech bylo i dalším intervalu, tzn. 40 – 49 let. Ve věku 30 – 39 let odpovídali 3 respondenti a další 3 respondenti byli mladších 30 let. Podíly těchto jednotlivých věkových kategorií znázorňuje graf č. 6.

Graf č. 6: Podíly zastoupených věkových kategorií

Zdroj: vlastní terénní šetření i zpracování

Co se týče pohlaví respondentů, tak tato případová studie je víceméně genderově vyvážená, neboť rozhovorů se zúčastnilo 14 mužů a 10 žen.

Ze socioekonomického pohledu byl vzorek respondentů této případové studie značně heterogenní.

6 dotazovaných vykonává práci, která vyžaduje vysokoškolské vzdělání. Mezi nimi byl například univerzitní pedagog, vědeckovýzkumný pracovník, vedoucí pracovník v oboru letectví či zaměstnanci ve zdravotnictví.

Dalších 5 respondentů vykonává odbornější práci vyžadující středoškolské vzdělání s maturitou, mezi které byli započítáni například grafik, operátorka výroby v letectví, zaměstnanec v oboru finančních služeb aj.

Jiných 6 dotazovaných vykonává manuální práce. Mezi tyto byli zařazeni například řidiči, skladník, servírka, kuchařka či automechanik.

Ostatních 5 respondentů byli důchodci a zbylé 2 respondentky byly na mateřské dovolené.

Zjištěná heterogenita z hlediska socio-ekonomického zázemí byla jedním z nejdůležitějších výsledků studie, neboť je důkazem, že sběru se věnují lidé různého sociálního statusu a vzdělání.

Všichni respondenti až na jednoho byli Češi. Jediný cizinec byl Ukrajinec několik let žijící v Česku.

8 ZÁVĚR

Cílem této diplomové práce bylo seznámení se s trendem samozásobitelství obecně, a to jak formou získávání potravin ze zahrádek, tak hlavně se sběrem plodin, hub či bylinek z volné přírody. Na základě inspirace a poznatků odborné zahraniční literatury vznikla tato práce jako jedna z prvních studií zabývajících se tematikou sběru volně rostoucích produktů na území Česka.

Tato diplomová práce se zabývala nejprve tradicí sběru plodin v Česku v posledních desetiletích, dále pak statistickému vyhodnocování sběračů podle jejich demografických a socioekonomických charakteristik. Byly zjišťovány i kulturní aspekty sběru plodin a motivace lidí, kteří se sběru věnují. Dále byly porovnávány praktiky sběračů v USA a Česku. Závěrem práce je vyjádření se k tzv. západnímu diskurzu o sběru produktů v postkomunistických podmínkách.

Tato práce odpovídá na stanovené výzkumné otázky:

8.1 Hlavní výzkumná zjištění

1. Jaká je tradice a rozsah sběru plodin v Česku v posledních desetiletích?

Díky databázi Zprávě o stavu lesa a lesního hospodářství České republiky bylo možno posoudit tradici sběru lesních plodin v Česku v posledních desetiletích. Co se týče konkrétních sbíraných produktů, dlouhodobě nejoblíbenější jsou pro sběrače houby, a právě houby tvoří většinu plodin sbíraných českými domácnostmi. Na základě tohoto zjištění pak bylo rozhodnuto, že další částí výzkumu bude případová studie zabývající se již konkrétně houbaři. Množství nasbíraných lesních plodin dlouhodobě osciluje kolem 39,3 tis. tun. Výchyly v množství nasbíraných produktů závisí mimo jiné na meteorologických podmínkách v době hlavní sezóny, jak uváděli i respondenti při rozhovorech při případové studii v Klánovickém lese. Intenzita sběru volně rostoucích plodin je po celém Česku různá. Největší intenzita sběru byla zaznamenána na území Středočeského kraje, který má z důvodu vlivu obyvatel hlavního města Prahy také největší návštěvnost.

2. Jaká je demografická a socioekonomická stratifikace „sběračů“?

Na základě dat z databáze CVVM bylo možno do hloubky zjistit jaká je demografická a socioekonomická stratifikace sběračů, neboť tato databáze byla obsáhlá a reprezentativní z hlediska populace Česka. U všech sledovaných proměnných, u věku, pohlaví, výše dosaženého vzdělání, rodinného stavu, ekonomické aktivity, pozice v zaměstnání i osobního příjmu, byly prokázány signifikantní rozdíly mezi kategoriemi.

Z hlediska věku se podíly sběračů u jednotlivých kategorií různí, nicméně jde o tak drobné rozdíly, že je možno tvrdit, že fenoménu sběru plodin z volné přírody se u nás skutečně zabývají lidé napříč generacemi. Více než bylo očekáváno se sběru věnují starší lidé ve věku 55 – 64 let, naopak mladí ve věku 18 – 24 let o sběr projevují menší zájem než bylo očekáváno. To se také shoduje s výsledky uváděnými v nastudované zahraniční literatuře. Vysvětlují si to neatraktivitou tohoto fenoménu pro mladé bezdětné lidi, kteří se věnují jiným, pro ně momentálně atraktivnějším, volnočasovým aktivitám. V podstatě shodných výsledků bylo dosaženo i v rámci rozhovorů. Nejmladší kategorie byly mezi sběrači nejméně zastoupené, přesto se ale našlo i několik mladých zainteresovaných sběračů. Dokazuje to tedy, že sběr je opravdu aktivita pro všechny napříč věkovými kategoriemi, ke které však člověk musí často teprve dospět s přibývajícím věkem

Další sledovanou proměnnou bylo pohlaví. Mezi podíly sběračů mužů a žen byly opět rozdíly, nicméně síla vztahu byla opět slabá. Lze hovořit o tom, že se sběrem zabývají téměř rovnocenně obě pohlaví přesto, že z celkového počtu sběračů byla o něco větší množina žen. Je to logické, protože v naší společnosti jsou to stále především ženy, kdo se zabývá přípravou pokrmů pro rodinu, tedy i sběrem a zpracováním volně rostoucích plodin. Také tento fakt se shoduje se zjištěním ze zahraniční literatury v teoretické části práce.

U proměnné týkající se výše dosaženého vzdělání byly dokázány opět drobné rozdíly mezi jednotlivými kategoriemi. Nejvíce sběračů má střední vzdělání ať už s maturitou nebo bez a vyučením. Lidé všech kategorií se zabývají sběrem podle očekávání, jediná kategorie lidí se základním nebo neúplným vzděláním se na sběru podílí méně, než se očekávalo. Zde se Česká populace sběračů opět poměrně shoduje s charakteristikami z teoretické části, kde bylo uvedeno, že se sběru věnují lidé spíše s vyšším vzděláním. Co se týče vzdělání respondentů v rámci případové studie, tak

zde bylo jejich zastoupení víceméně rovnoměrné napříč kategoriemi. Z těchto výsledků lze konstatovat, že se sběru věnují lidé různého vzdělání. O něco méně se mu pak věnují ti se vzděláním nejnižším, tedy základním či neúplným základním. Tento fakt lze vysvětlit nedostatkem informací o plodinách, popř. menší schopností si tyto informace získat, a obecně neznalostí benefitů, které ze sběru plynou.

Co se týče proměnné týkající se ekonomické aktivity obyvatelstva, bylo zjištěno, že zapojení se do sběru plodin ekonomicky aktivních a ekonomicky neaktivních se liší. Síla vztahu je ale opět slabá. Můžeme tedy hovořit o tom, že se sběru věnují obě dvě skupiny. 60,8 % sběračů jsou ekonomicky aktivní obyvatelé. Toto zásadním způsobem odporuje západnímu diskurzu, který tvrdí, že sběr plodin je v českých podmínkách provozován z důvodu chudoby či strategie přežití. U tohoto tvrzení ale předpokládáme, že ekonomicky aktivní budou rozhodně méně chudí než ekonomicky neaktivní.

S tímto souvisí i další dvě vyhodnocované proměnné, pozice v zaměstnání a osobní příjem. Podíly kategorií vymezující různé typy pozic v zaměstnání se opět lišily, síla vztahu byla opět velmi slabá. Lze tedy tvrdit, že sběru volně rostoucích plodin se věnují lidé různých zaměstnání. To potvrzují i výsledky z terénní šetření, při nichž byly prováděny rozhovory s houbaři opravdu různorodých povolání. Nejsou zde tedy žádné důkazy, že by se sběru věnovali lidé s nejpodřadnějšími povoláními, u kterých by se předpokládalo, že žijí v nedostatku. Opět tedy dochází k vyvrácení západního diskurzu.

Tou druhou, velmi podobnou, proměnnou je osobní příjem. Podíly jednotlivých kategorií se mezi sebou opět liší, síla vztahu je ale opět slabá. Lze tedy říci, že se sběru věnují lidé různě velikých příjmů. Rozdělení podílů kategorií dle příjmů pro Česko vyšlo dosti rovnoměrně, takže opět nenacházíme souvislost mezi chudobou a důvodem sběru hub a plodin.

3. Existuje kulturní kontext sběru plodin? Jaké jsou motivace a praktiky sběru?

Kulturní kontext sběru plodin rozhodně hraje velkou roli. Jak vyplývá z teoretické části práce, samozásobitelství má nejenom v Česku, ale i v zahraničí dlouhodobou tradici, a přestože dříve ho naši předci využívali v dobách nedostatku,

v současné době jsou motivy opravdu více rozmanité a souvisí spíše s volnočasovými aktivitami, vzděláváním a relaxací.

Motivací pro sběr plodin tedy rozhodně není zmírňovat negativní efekty způsobené nízkými příjmy, jak praví západní diskurz. Ten také tvrdí, že země, jako je ta naše, se sběru věnuje kvůli nutnosti na rozdíl od západních tržních ekonomik, které se sběru věnují z důvodu rekreace. Z výsledku případové studie v Praze ale lze vidět, že právě rekreace je i v českých podmínkách jednou z významných motivací. Ještě významnějším důvodem sběru plodin je určitý typ zábavy, požitku z konzumace čerstvých plodin, a jednoznačně dominuje možnost pohybu a procházky. Významným motivátorem pro sběr volně rostoucích plodin je také pobyt na čerstvém vzduchu mimo hustě osídlené město. Žádný z respondentů neuvedl, že by sběr plodin výrazně ekonomicky zlepšil jeho životní situaci.

Mezi výrazné znaky českých houbařů patří častá frekvence návštěv lesa za účelem sběru divoce rostoucích plodin. Na základě rozhovorů bylo zjištěno, že více než polovina chodí sbírat minimálně 16x za sezónu. Ne nadarmo se o Česku mluví jako o zemi houbařů. To dokládá i další praxe českých houbařů. Je naprostým zvykem, že se Češi k této aktivitě dostanou už v dětství prostřednictvím svých rodičů a prarodičů. To, že se nejedná jen o přežitek z dob nedostatku a nemoderní aktivitu potvrzuje i fakt, že dnešní sběrači jsou moderní a hledají si informace o plodinách na internetu, a dokonce používají i moderní aplikace v telefonu na rozpoznávání hub.

Velmi důležitým zjištěním terénního šetření bylo, že je naprosto běžné, že sběrači své znalosti předávají dále nejenom svým potomkům, ale i kamarádům či partnerům. Je to další důkaz toho, že se jedná o aktivitu, které se věnují lidé napříč generacemi. Zároveň je toto zjištění velmi důležité z hlediska budoucího vývoje tohoto fenoménu v Česku. Z těchto zjištění se dá očekávat, že tradice sběru hub v Česku přetrvá i do dalších let.

4. Komparace situace v Česku a USA – kdo jsou čeští a kdo američtí sběrači?

Jak se liší praxe sběru plodin v těchto dvou oblastech?

Mezi největší rozdíly v oblasti sběru plodin z volné přírody patří bezpochyby historický kontext. Zatímco na území Česka je tradice sběru volně rostoucích plodin dlouholetá v USA se jedná v podstatě o nový trend. Na území USA se původní

domorodí obyvatelé sběru samozřejmě věnovali v historii a věnují se i dodnes. Ovšem „noví“ Američané od nich tyto praktiky nepřevzali. K těmto činnostem je přivedli až imigranti z Evropy a Asie. Co se motivací týče, dle nastudované americké literatury a vlastního výzkumu, se odvážím tvrdit, že jsou dosti podobné.

Nacházím tak tedy pouze jeden velký rozdíl. Jedná se o způsob využití nasbíraných plodin. Zatímco Češi sbírají plodiny výhradně pro vlastní spotřebu a potřebu domácnosti, maximálně sbírají i pro své příbuzné a přátele, v USA nalezneme více zástupců z kategorií komerčních sběračů a komerční sběr se dále rozmáhá. Provozují ho převážně již zmiňovaní imigranti a může představovat různá rizika spojená především s ekologickou udržitelností. To v našich městských lesích nehrozí, protože se nejedná o tak velké objemy sběru a zatím nehrozí nutnost větší regulace.

Hypotézou celé práce bylo, že sběr plodin v českých podmínkách není otázkou chudoby nebo strategie přežití, nutnosti a nemodernity, jak argumentuje západní akademický diskurz, ale že se jedná naopak o obohacující kulturní, relaxační, edukační, mezigenerační, volnočasovou aktivitu, které se věnují lidé různého sociálního statusu i vzdělání.

Výzkumem bylo dokázáno, že tato hypotéza platí. Jak již bylo zmíněno, v českých podmínkách existuje mnoho motivací pro sběr plodin z volné přírody. Rozhodně neplatí, že by se jednalo o strategii zmírňovat negativní efekty způsobené nízkými příjmy. V minulosti sice sběr pomáhal lidem v dobách nedostatku, ale tato situace rozhodně nepřetrvává dodnes. Jedná se o tradiční volnočasovou, rekreační a vzdělávací aktivitu, kterou vykonávají lidé různého sociálního statusu i vzdělání napříč generacemi pro vlastní uspokojení.

8.2 Přínosy a využitelnost práce

Vzhledem k tomu, že se práce výrazně vymezila vůči západnímu diskurzu, myslím, že by v tomto ohledu mohla být přínosná a pomoci tak ospravedlnit pohled západních vědců a odborníků na naši zemi, její vyspělost a kulturu.

Další pozitivum této diplomové práce vidím v tom, že se jedná o jednu z prvních prací zabývajících se tímto tématem na našem území. Potvrzuje tak obecně známé, ale vědecky nepodložené informace a zároveň přináší i nové poznatky a porovnání situace se zahraniční literaturou.

8.3 Návrhy na další výzkum

Vzhledem k tomu, že se jedná o poměrně nový trend bádání jak ve světě, tak hlavně v Česku, návrhů na další výzkum je velké množství. Pro naše území by se mohl uskutečnit podobný výzkum tomuto, ale případová studie by se tentokrát mohla zaměřit na jiné produkty, než jsou houby. Dále by mohla být věnována pozornost potenciálnímu riziku většího objemu sběračství v exponovanějších lesích mimo města. Další témata by se mohla věnovat důležitosti předávání a získávání nových znalostí z důvodu udržení tradice nebo vlivu sběru plodin na zdraví člověka.

C POUŽITÁ LITERATURA

ADAMS, W. M., HUTTON, J. (2007): People, parks and poverty: political ecology and biodiversity conservation. *Conservation and Society*, 5, 2, 147-183.

ALBER, J., KOHLER, U. (2008): Informal food production in the enlarged European Union. *Social Indicators Research*, 89, 1, 113-127.

ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ (2014): ArcČR 500 – digitální geografická databáze, verze 3.3. <https://www.arcdata.cz/produkty/geograficka-data/arccr-500> (cit. 2. 4. 2017).

BELLOWS, A C., BROWN, K., SMIT, J. (2004): Health benefits of urban agriculture. Community Food Security Coalition's North American Initiative on Urban Agriculture, Portland.

BENDT, P., BARTHEL, S., COLDING, J. (2013): Civic greening and environmental learning in public-access community gardens in Berlin. *Landscape and Urban planning*, 109, 1, 18-30.

BOA, E. (2004): Wild edible fungi. A global overview of their use and importance to people. *Non-Wood Forest Products* 17, FAO, Rome.

BROWN, K. H.; JAMETON, A. L. (2000): Public health implications of urban agriculture. *Journal of public health policy*, 21, 1, 20-39.

BUTLER, L. M., MORONEK, D. M. (2002): Urban and agricultural communities: Opportunities for common ground. CAST Task Force Report, 138, Ames.

CARROLL, M. S., BLATNER, K. A., COHN, P. J. (2003): Somewhere between: social embeddedness and the spectrum of wild edible huckleberry harvest and use. *Rural Sociology*, 68, 3, 319-342.

CARROLL, M. S., BLATNER, K. A., COHN, P. J. (2003): Somewhere between: social embeddedness and the spectrum of wild edible huckleberry harvest and use. *Rural Sociology*, 6, 3, 319-342.

CORRIGAN, M. P (2011): Growing what you eat: Developing community gardens in Baltimore, Maryland. *Applied Geography*, 31, 4, 1232–1241.

CVVM (2014): Databáze sociálně-geografických ukazatelů reflektujících postoje obyvatelstva Česka, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

CVVM (2015): Databáze sociálně-geografických ukazatelů reflektujících postoje obyvatelstva Česka, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

CVVM (2017): Databáze sociálně-geografických ukazatelů reflektujících postoje obyvatelstva Česka, Sociologický ústav AV ČR, v.v.i.

CVVM (2017): Osobní dotazování face to face, <https://cvvm.soc.cas.cz/cz/nabidka-vyzkumu/osobni-dotazovani-face-to-face> (cit. 8.6.2018)

CRESWELL, J. W., PLANO CLARK V. L. (2007): *Designing and Conducting Mixed Methods Research*, Sage.

DE SOUSA, C. A. (2004): The greening of brownfields in American cities. *Journal of Environmental Planning and Management*. 47, 4, 579-600.

DENZIN, N. K. (1989): *The research act: a theoretical introduction to sociological methods*. Prentice Hall, London.

DUCHESNE, L. C., WETZEL, S. (2002). Managing timber and non-timber forest product resources in Canada's forests: needs for integration and research. *The Forestry Chronicle*, 78, 6, 837-842.

DUŽÍ, B., TÓTH, A., BIHUŇOVÁ, M., STOJANOV, R. (2014): Challenges of urban agriculture: highlights on the Czech and Slovak republic specifics. In:

VÁVRA, J., LAPKA, M.: Current challenges of central Europe: society and environment. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 82-107.

EGLI, S., PETER, M., BUSER, C., STAHEL, W., AYER, F. (2006): Mushroom picking does not impair future harvests—results of a long-term study in Switzerland. *Biological conservation*, 129, 2, 271-276.

EMERY, M. R. (2001): Who knows? Local non-timber forest product knowledge and stewardship practices in Northern Michigan. *Journal of Sustainable Forestry*, 13, 3-4, 123-139.

FINE, G. A. (1997): Naturework and the taming of the wild: The problem of “overpick” in the culture of mushroomers. *Social Problems*, 44, 1, 68-88.

FINE, G. A. (1998): *Morel tales: the culture of mushrooming*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts.

FRAKE, C. O. (1962): Cultural ecology and ethnography. *American Anthropologist*, 64, 1, 53-59.

GLASER, B. G., STRAUSS, A. L. (2017): *Discovery of grounded theory: Strategies for qualitative research*. Routledge, New York

GRÜNWALD, R. ANDĚLOVÁ, P. (2016): Politická ekologie ve společenských vědách. *Political Sciences*, 19, 1, 71–104.

GUITART, D., PICKERING, C., BYRNE, J. (2012): Past results and future directions in urban community gardens research. *Urban Forestry & Urban Greening* 11, 4, 364-373.

HANSIS, R. (1998): A political ecology of picking: non-timber forest products in the Pacific Northwest. *Human Ecology*, 26, 1, 67-86.

HENDL, J. (2016): Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. 4. vydání. Portál, Praha.

HIMERLICK, D. G. (2001): Wild berries in finland. Small Fruits Review, 3, 1, 83-94.

JEHLIČKA, P., SMITH, J. (2012): Shelf life: post-socialism, food and the politics of sustainable consumption. In: TYSZCZUK, R., SMITH, J., N. CLARK, N., BUTCHER, M.: Atlas: geography, architecture and change in an interdependent world, Black Dog Publishing, London, 56-63.

JEHLIČKA, P., KOSTELECKÝ, T., SMITH, J. (2013): Food self-provisioning in Czechia: beyond coping strategy of the poor: A response to Alber and Kohler's 'informal food production in the Enlarged European Union'(2008). Social indicators research, 111, 1, 219-234.

IPR (2017): Otevřená data, přírodní parky.

<http://www.geoportalpraha.cz/cs/opendata#.WzXA8Sf4nIU> (cit. 11. 4. 2017).

JOHNSON, C. (2004): Uncommon ground: the 'poverty of history' in common property discourse. Development and Change, 35, 3, 407-433.

JONES, E. T., LYNCH, K. (2002): The relevance of sociocultural variables to nontimber forest product research, policy, and management. In: JONES, E. T., MCLAIN, R. J., WEIGAND, J. (ed.): Nontimber forest products in the United States, KS: University of Kansas Press, Lawrence, 26-51.

KEYZLAROVÁ, S. (2007): Zahrádkářské kolonie - brněnský fenomén a územní plánování. In: Brněnská příroda a územní plán. Brno, 21, 19, 22-23.

KOCIÁN, J. a kol. (2006): Vyhodnocení zahrádkářských lokalit na územní města Brna. Ageris, Brno.

LANKAŠOVÁ, L. (2013): Živoucí fenomén městských a komunitních zahrad. Studijní text pro předmět Ekologie, fakulta architektury ČVUT v Praze, http://www.fa.cvut.cz/attachments/BAhbBlSHOGZmSSIdNTI5YzhmMjU1MDE2NTM0NWViMDQwNTMxBjoGRVQ/OPPA_Lankasova_fin.pdf?sha=9a0e923c (cit. 10. 6. 2018)

LAPKA, M., SOKOLÁČKOVÁ, Z., VÁVRA, J. (2009): Pět tezí současné kulturní ekologie. *Acta Universitatis Carolinae: Philosophica et Historica*, 14, 1, 9-22.

LAYARD, R. (2005): *Happiness. Lessons from a new science*. Penguin Press. London.

LOVE, T., JONES, E. (1997): Grounds for argument: local understandings, science, and global processes in special forest products harvesting. In: VANCE, N. C., THOMAS, J. (1997): *Special forest products: biodiversity meets the marketplace*. US Department of Agriculture, Forest Service, Washington DC, 70–87.

LOVE, T., JONES, E. T. (2001): Why is non-timber forest product harvesting an “issue”? Excluding local knowledge and the paradigm crisis of temperate forestry. *Journal of Sustainable Forestry*, 13, 3-4, 105-121.

ŁUCZAJ, Ł., a kol. (2012): Wild food plant use in 21st century Europe: the disappearance of old traditions and the search for new cuisines involving wild edibles. *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, 8, 4, 359-370.

LUKE, T. W. (2008): The politics of true convenience or inconvenient truth: struggles over how to sustain capitalism, democracy, and ecology in the 21st century. *Environment and Planning A*, 40, 8, 1811-1824.

MACKŮ, J. (1952): *Sběr a pěstování našich užitkových rostlin léčivých, kořeninových, aromatických a jiných speciálních*. Přírodovědecké vydavatelství, Praha.

MACNAIR, E. (2002): The garden city handbook: how to create and protect community gardens in Greater Victoria. Polis Project on Ecological Governance. University of Victoria, Victoria BC.

MCCLINTOCK, Nathan (2010): Why farm the city? Theorizing urban agriculture through a lens of metabolic rift. *Cambridge Journal of regions, economy and society*. 3, 2, 191-207.

MCLAIN, R. J., HURLEY, P. T., EMERY, M. R., & POE, M. R. (2014): Gathering “wild” food in the city: rethinking the role of foraging in urban ecosystem planning and management. *Local Environment*, 19, 2, 220-240.

MIOVSKÝ, M. (2006): Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu. 1. vydání. Grada Publishing, Praha.

MIZUNO, T. (1995): Shiitake, *Lentinus edodes*: functional properties for medicinal and food purposes. *Food Reviews International*, 11, 1, 109-128.

NAVRÁTILOVÁ, Š. (2013): Kulturní a environmentální aspekty sběru plodů a živočichů v přírodě. Diplomová práce. Katedra environmentálních studií, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno.

NETRDOVÁ, P. (2016): Analýza kategoriálních dat – četnostní a kontingenční tabulky, nominální data. (přednáška), Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha

PARKS, C. G., SCHMITT, C. L. (1997): Wild edible mushrooms in the Blue Mountains: resource and issues. US Department of Agriculture, Pacific Northwest Research Station, Forest Service, 22, Portland.

PEET, R., ROBBINS, P., WATTS, M. (2011): *Global Political Ecology*. London: Routledge, London.

POE, M. R., LECOMPTE, J., MCLAIN, R., & HURLEY, P. (2014): Urban foraging and the relational ecologies of belonging. *Social & Cultural Geography*. 15, 8, 901-919.

POE, M. R., MCLAIN, R. J., EMERY, M., & HUELAY, P. T. (2013): Urban forest justice and the rights to wild foods, medicines, and materials in the city. *Human Ecology*, 41, 3, 409-422.

POUTA, E., SIEVÄNEN, T., NEUVONEN, M. (2006): Recreational wild berry picking in Finland—reflection of a rural lifestyle. *Society and Natural Resources*, 19, 4, 285-304.

ROBBINS, P., EMERY, M., RICE, J. L. (2008): Gathering in Thoreau's backyard: nontimber forest product harvesting as practice. *Area*, 40, 2, 265-277.

ROSOL, M. (2005): Community gardens-a potential for stagnating and shrinking cities? Examples from Berlin. *Erde*, 136, 2, 165-178.

RŮŽIČKOVÁ, L. (2015): Ekosystémové služby a komunitní zahrady v Praze. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha

SCHUBERT, J. (2005): Political ecology in development research. An Introductory Overview and Annotated Bibliography. NCCR North-South, Bern

SMITH, G. E (1930): *Human History*. Jonathan Cape, London.

SPILKOVÁ, J., VÁGNER, J. (2016): Městské zahradničení včera, dnes a zítra: Zahrádkové kolonie, městské zahrady. In: Spilková, J. (ed.): *Alternativní potravinové sítě: Česká cesta*. Univerzita Karlova, Karolinum press, Praha, 111-126.

SMITH, J. a JEHLIČKA, P. (2007): Stories around food, politics and change in Poland and the Czech Republic. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 32, 3, 395-410.

STEWART, J. H. (2006): The concept and method of cultural ecology. In: HAENN, N., WILK, R. (ed.): The environment in anthropology: a reader in ecology, culture, and sustainable living, NYU Press, New York and London. 5-9

ŠIŠÁK, L., PULKRAB, K. (2009): Společenská významnost produkce a sběru netržních lesních plodin v České republice - Patnáct let systematického sledování. Grada Publishing, a.s., Praha

TURTIAINEN M., NUUTINEN, T. (2012): Evaluation of information on wild berry and mushroom markets in European countries. Small-scale Forestry, 11, 1, 131-145.

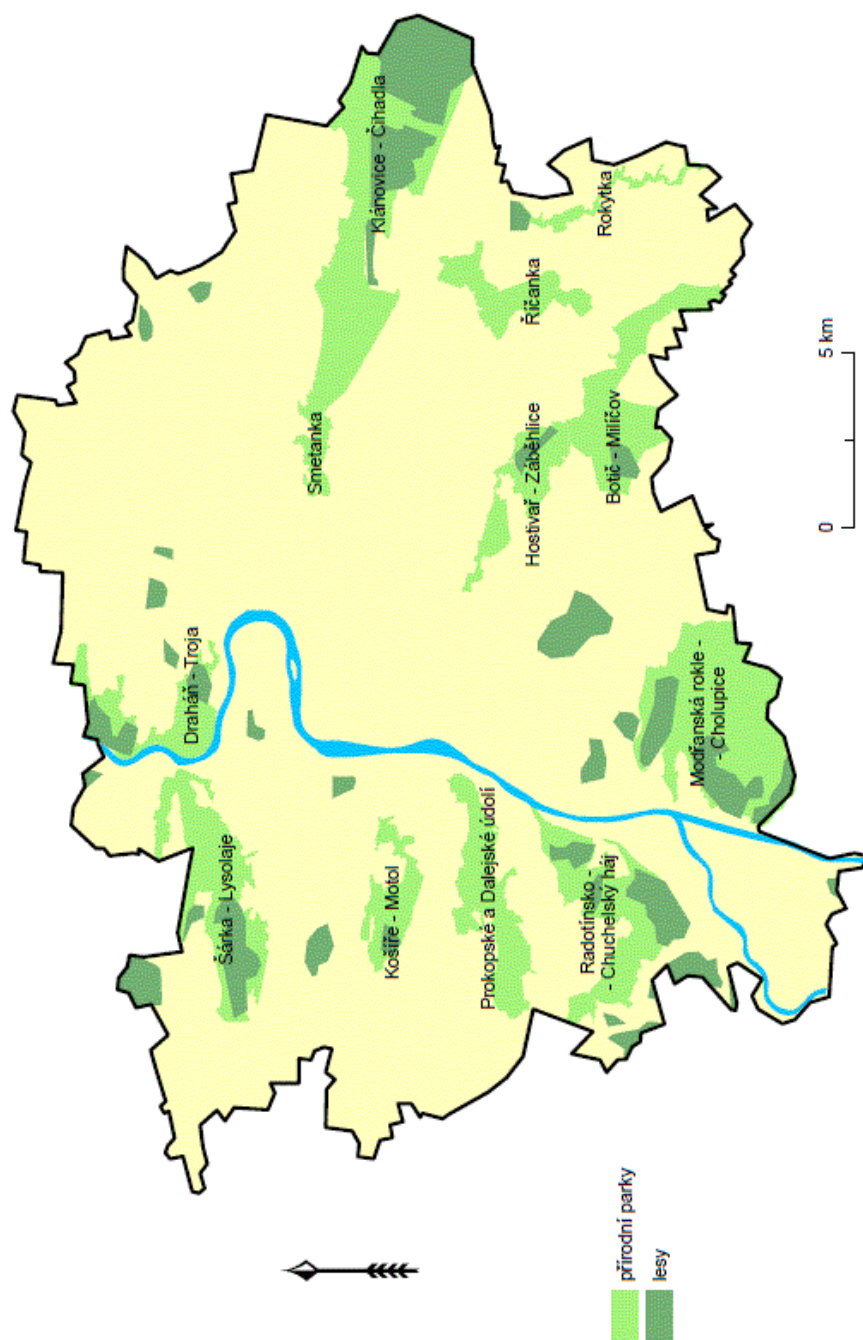
WALKER, P. A. (2005): Political ecology: where is the ecology? Progress in Human Geography, 29, 1, 73-82.

WISBORG, P. (2002): Re-constructing rights to land. From discourse to entitlement. Noragric Working Paper, 25, 2, 1-64.

ZPRÁVA O STAVU LESA A LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ 2016 (2017):
Ministerstvo zemědělství, Praha,
http://eagri.cz/public/web/file/567452/Zprava_o_stavu_lesa_2016.pdf (cit. 6.6.2018)

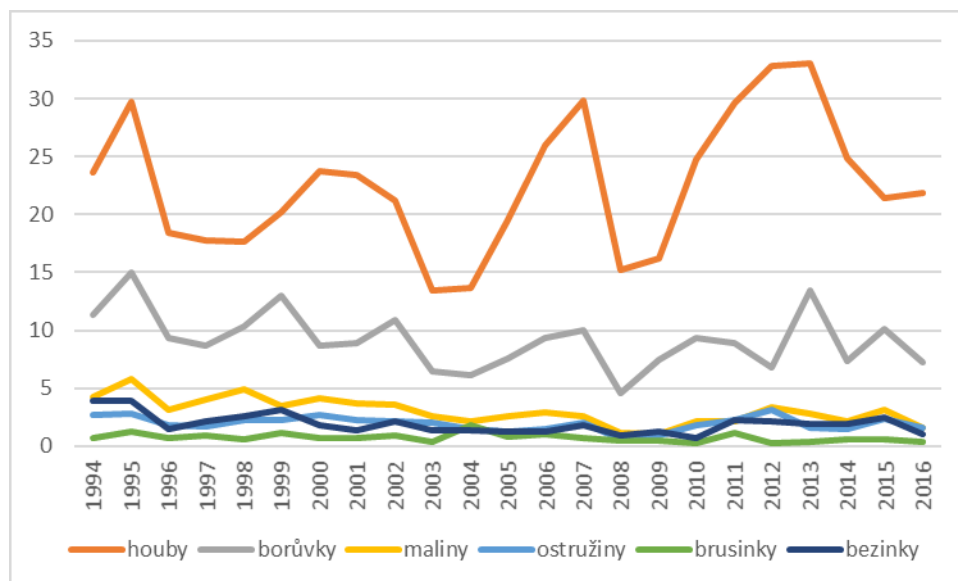
D PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Mapa přírodních parků a lesů v Praze (situace v roce 2016)

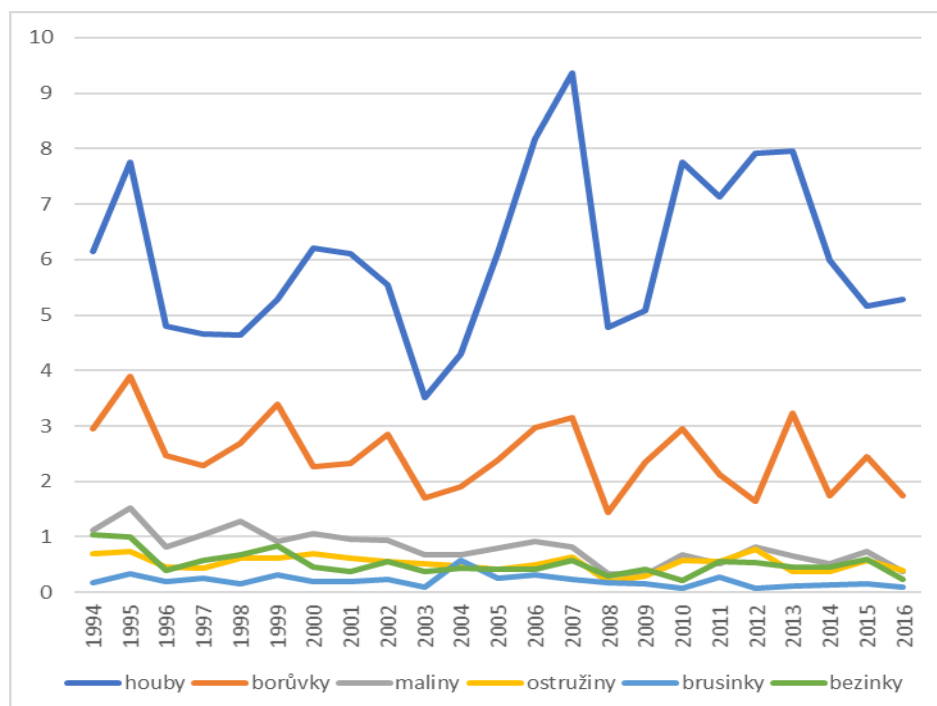
Zdroj: ARCDATA PRAHA, ZÚ, ČSÚ; IPR; vlastní zpracování

**Příloha č. 2: Celkové množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa
v ČR (v tis.t)**

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

**Příloha č. 3: Množství sběru hlavních lesních plodin návštěvníky lesa
(kg/domácnost) v ČR**

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování

Příloha č. 4: Návštěvnost lesa přístupného veřejnosti v ČR

roky	počet návštěv ročně	
	na 1 obyvatele	na 1 ha
1994	25,3	105,7
1995	22,4	93,4
1996	17,3	72
1997	23,4	97,4
1998	19,4	80,7
1999	21,6	89,9
2000	22,6	94,1
2001	23,1	96,3
2002	19,6	81,5
2003	19,3	80,4
2004	16,2	68
2005	20,4	85,9
2006	18,8	79,3
2007	18,9	79,6
2008	13,5	56,9
2009	16,5	69,6
2010	20,3	85,3
2011	23,1	98,5
2012	24	102
2013	25,7	109,3
2014	19,3	82,1
2015	22,1	94
2016	24,6	105,1
průměr	20,8	87,3

Zdroj: Zpráva o stavu lesa a lesního hospodářství 2016, vlastní zpracování